

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

זכור (צו) תשב"ז (חלק א)

בכניסת ליל פורים שחל במוצאי שבת

וְהָיָה בְּהֵנִיחַ ה' אֶלְקֵינוּ לֶךְ מִכָּל אִיכָּיָה מִסְכִּיב

- זוהר: מחיית זכר עמלק, קאי על הערב רב המעורבין בישראל, שנשמותיהם משורש עמלק • המינים והאפיקורסים הם גלגולים מדור הראשון של עמלק, ומן הבריונים שבזמן החורבן • כוחות העמלקים דרכם לבוא בתחבולות 'מסכיב' על ידי ממוצעים המתחברים עמהם ועם הכשרים שבישראל • ביאור הגמרא: מבני בניו של המן למדו תורה ברכים, והלא אין מקבלין גרים מזרע עמלק • ביאור עצת ירבעם, שהושיב רשע אצל צדיק • עושין הַרְמָז באגודת הלולב לכפר אלו על אלו, אבל פפועל אסור לעשות התחברות • ביאור הספר: וְהָיָה בְּהֵנִיחַ וגו' מִכָּל אִיכָּיָה מִסְכִּיב, שְׁלֹא יֵאָגֵד עֲלֵיָה אֲגוּדָה • ענין ברכת שְׁלֹא עֲשֵׂנוּ גו' בכל יום • תפלת אברהם אבינו היה רק על בני עובדי ה' ושומרי התורה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישתאל לא יעשו ענף (נפסד ג' ק"ה) וכבר נאמר ואל תשכן בארץ ענף (ויקרא י"ד).

צו מגרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 1700 # 845-366-2793

27 מינוט מתוך 64 זייער קלאר ****

לשון קדש - קונטרס רסח (חלק א)

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16 → 6 → 827.1

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדש: 929-522-1515

דורך 1 דערנאך 268 צו הערן די רעקארדינגס פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר אברהם זילבערשטיין הי"ו
לנישואי בנו החתן נתן דוד נ"י
עב"ג בת הר"ר אברהם דוד שווארטץ הי"ו

הרב יצחק דוד פריעדמאן שליט"א
לנישואי בנו החתן יושע העשיל נ"י
עב"ג בת הרב לייב רייז שליט"א

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

תלמיד חכם מופלג, בקי בש"ס ופוסקים, ירא את ה' מנעוריו,
יגע לקיים כל מצוה בדרקון הלבנה קלה כבחמורה, מעורר את
השחר, האריך בתפילה ככוונה, אהוב ומכובד בעיני כל מכיריו

הרה"ח ר' מרדכי דוב ז"ל גרובער

ב"ר אלעזר הלוי ז"ל
נפטר י"ג אדר א' תשנ"ו

לע"נ הרבנו החסיד והיר במצות וירא שמים מרבים, דבוק
ברביה"ק זי"ע בכל נימי נפשו ועסק בתורתו בקביעות

מוה"ר שלום יחזקאל ז"ל שווארטץ

ב"ר יהושע ז"ל - נפטר י' אדר ב' תשס"ח לפ"ק
וונתנו מרת עמיא שרה ע"ה ב"ר יושע חיים הכהן ז"ל
נפטר י"ט אדר תש"פ לפ"ק

הרה"ח ירא שמים, בעל מדות טובות וישרות,
עסק בשיעורי תורה בקביעות נפלא, רגיל בספרי
רביה"ק זי"ע ובשמיעת קולו על הרעקארדינגס

מוה"ר חיים צבי ז"ל לאווי

ב"ר עזריאל יחיאל ז"ל
נפטר מ"ו אדר ב' (שושן פורים) תשע"א

הרה"ח איש חיל ורב פעלים, דבוק ברביה"ק מנעוריו, ועמד
לימינו בעד הקהלה והמוסדות, ובפרט בהקמת עיר קרית יואל

מוה"ר משה ז"ל אייזענבערג

בן הר"ר אלימלך ע"ה מדעברעצין
נפטר ביום מ' אדר תש"פ

הרה"ח נועם המדות והליכות, לימד שיעורים ברכים רבות בשנים,
התאבק בעפר רגלי צדיקים, ביתו פתוח לרווחה וחיך נפשות
אומללות, קיבל כל אדם בסבר פנים יפות

רבי דוב (בערל) ז"ל גראס ב"ר יוסף יושע ז"ל

נפטר ה' אדר א' תשפ"ב

האשה החשובה יראת ה'

מרת מוֹיבא אסתר ע"ה

בת הגר' אליקים נעציל ז"ל וואלד

אב"ד באנסאק ביסמריצא ובארטוים
נפטר מ"ו אדר ב' תשכ"ב

האשה החשובה יראת ה' היא תתהלל

מרת מרים ע"ה ב' לוי ז"ל

אשת הרה"ח ר' חיים הכהן ראטה ז"ל

נפטר י"ד אדר ב' תשע"ו

KolSatmar.com

יג

קשיזות ודקדוקים בפרשת זכור

וועל מיר זען.

מ'האב מיר היינט געליינט [און ס'איז אויך] די וואָכעדיגע סדרה*, היינט געליינט זכור את אשר עשה לך עמלק. דארף מען פארשטיין די גאנצע פּרָשָה.

כ

קושיא ח

במדרש איתא שלשה פירושים על אֲשֶׁר קָרָךְ, חד אמר שמימאך, וחד אמר שקראך, שקרא אותם לחוץ לעשות פרקמטיא ושוב הרגו, וחד אמר שציננך, כי הקיר אותם בפני האומות, וכמשל האמבטי רותחת שקפץ אחד לתוכה דער פסוק רעכנט אויס וואָס ער האָט געטון, אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדָרָךְ. אין די מדרשים איז דאָ אַסאַך פֿשְׁטִים² אין דברי חכמינו ז"ל, [אין דעם] אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדָרָךְ.

איין פֿשֶׁט איז, קָרָךְ ער האָט דִּיך מַטְמָא געווען בטומאת קרי. איין פֿשֶׁט איז דאָ אין מדרש, און ילקוט שמעוני, אֲשֶׁר קָרָךְ, לשון קראַךְ, ער האָט דִּיך אַרויסגערוּפֿן מיט די נעמען. ער האָט זיי אַרויסגעפּאָפּט, ער האָט געזאָגט קום אַרויס, איך וועל מאַכן מיט דיר מַשָּׂא וּמַתָּן, גוטע ביזנעס. און אַזוי-ווי מ'איז אַרויסגעקומען, [איז] לאַ עָלִינוּ האָט ער זיי גע'הרג'עט. און דאָס רוב זאָגן [פֿשֶׁט], אין דברי חכמינו ז"ל ווערט געברענגט דער פֿשֶׁט [אויך], און אַזוי איבעראַל [בהמפרשים], דאָ אין רש"י זאָגט ער [עס] אויך" דאַכט זיך מיר, [אז] קָרָךְ [איז] לשון קְרִירוּת, ער האָט דִּיך קאַלט געמאַכט.

* פירוש: די וואָכעדיגע קריאה.

² בתנחומא תצא (סימן ט): אֲשֶׁר קָרָךְ וגו', רבי יהודה, ורבי נחמיה, ורבנן. רבי יהודה אומר, קָרָךְ, טימאך, כמו דאמרת (תצא כג, יא) אֲשֶׁר לא יִהְיֶה טְהוֹר מִקְרָה לְיִלְהָ. רבי נחמיה אומר, קָרָךְ ממש, מה עשה עמלק, עמד וירד 'לְאַרְכִּינָן' (מקום גניית הכתבים) של מִצְרַיִם, ונטל טומוסיהון של שבטים שהיה שמם חקוק עליהם במתכונת הלבנים, ועמד לו חוץ לענן והיה קורא להם ראובן שְׁמֻעוֹן וְלֹאִי פוקי, דאנא אחיכוון, ובעינן למעבד עמכון פרקמטיא, כיון שהיו יוצאין היו הורגין אותן. רובנן אמרי, קָרָךְ, הִקְרָךְ לפני אחרים. אמר רבי חנינא משל למה הדבר דומה, לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה, אף על פי שנכוח, הִקְרָךְ לפני אחרים. אף כאן, כיון שיעצו ישראל ממצרים, הקב"ה קרע הים לפניהם ונשתקעו המצרים לתוכו, נפל פחדן על כל האומות, שנאמר (בשלח טו, טז) אַז נִבְהָלוּ אֲלֹפִי אֲדוֹם וגו'. כיון שבא עמלק ונודווגו להם, אף על פי שנטל את שלו מתחת ידן הִקְרָךְ לפני אומות העולם.

ובפסיקתא רבתי (פרשה יב): אֲשֶׁר קָרָךְ. ר' יהודה, ור' נחמיה, ורבנן. ר' יהודה אומר אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדָרָךְ, מה עשה עמלק הרשע, סיפר ייחוס שמותם של ישראל ממצרים, והיה עומד לו לחוץ ענני כבוד וקורא לכל אחד ואחד בשמו, ואומר פלוני בן פלוני צא, שאני מבקש לעשות עמך סחורה. והיה יוצא, והוא הורגו. זה אֲשֶׁר קָרָךְ. רובי נחמיה אומר אֲשֶׁר קָרָךְ, אשר טימאך, כענין שנאמר אֲשֶׁר לא יִהְיֶה טְהוֹר מִקְרָה לְיִלְהָ. רובנן אמרי, אֲשֶׁר קָרָךְ, הפשירך, עשה אותך קר כמים, כענין שנאמר (משלי כה, כה) מִים 'קָרִים' עַל נֶפֶשׁ עֲצִיפָה. אמר רב הונא, למה הדבר דומה, לאמבטי רותחת שהיו הכל בורחים הימנה, בא אחד וקפץ לתוכה והפשירה, מיד באו הכל ורחצו בתוכה. כך ישראל, כיון שיוצאים ממצרים היו בורחים מהם, שְׁמֻעוֹן עַמִּים יִרְאֶזוּן אַז נִבְהָלוּ וגו', בא עמלק והפשירם.

³ בילקוט שמעוני כי תצא (רמז תתקלח). שהביא שם דברי התנחומא הנזכר.

⁴ פירוש: ווי נאָר.

⁵ ברש"י תצא (כה, יח): אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדָרָךְ. לשון מקרה. דבר אחר לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן וכו'. דבר אחר לשון קור וחום, צננך והפשירך מריתחתך, שהיו האומות יראים להלחם בכם, ובא זה והתחיל, והראה מקום לאחרים, משל לאמבטי רותחת וכו'.

כא

זָאָגט ער אַ מַשָּׁל, [פון] אַ בֶּן מִבִּישׁ, און ס'איז געווען היים אַ [אמבטי] רותחת, [ובא
בן בליעל] וקפץ בתוך האמבטי.
כאָטשיג ער האָט זיך אָפּגעברייט, אף על פי כן הָקִיר אותה בפני הרואים.
[וויל] מ'האָט זיך נישט [געהאט] געטרויעט אַריינצוגיין, [אָבער] אַז מ'האָט שוין
געזען מ'גייט, [האָט מען זיך שוין געטרויעט].

כב

[וְהַמַּשָּׁל]: אידן זענען געווען אזוי גרויס דעמאלטס [בעיני האומות], נאך די אלע
נָסִים, [וכדכתיב] (בשלח טו, יד) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חֵיל אַחַז יִשְׁבִּי פִלְשֶׁת. נאך די נסים אין
מִצְרַיִם, און ביי קָרִיעַת יַם סוּף, אַלעס האָט געציטערט פאַר אידן.
און עַמְלֵק האָט זיי געמאַכט קאַלט [אימתם של ישראל בעיני האומות], הָקִיר אותם בפני
הרואים.

כג

וצריך ביאור להבין פירוש השלישי שהקיר אותם בפני האומות, והלא אדרבה כששמעו האומות מה עלה בסופו של
עמלק שנהרגו לפי חרב, נתגדל עוד אימתם של ישראל, וכדחזינו כי יתרו בא כששמע קריעת ים סוף 'ומלחמת עמלק'
(ח) לכאורה איז דאָך שווער צו פאַרשטיין [הפשט הג', שצינגן והפשירך מרתיחתך].
[והלא] מ'האָט דאָך געזען [אז] ער [עמלק] האָט געהאָט אַ [שוואַרצן] סוּף, [וכדכתיב]
(בשלח יז, יג) וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב, מ'האָט אים מְכַנֵּעַ געווען, [ואם
כן במה נתקרה אימתן של ישראל בעיני האומות, והלא אדרבה על ידי זה היה להם לפחד עוד יותר
מישראל].

[וכמו שמצינו כי] אדרבה, רש"י זאָגט דאָך [בפסוק וישמע יתרו] (יתרו יח, א) מה שמועה
שמע ובא, קריעת ים סוף 'ומלחמת עמלק', [ווען] ער האָט געהערט דאָס נָס פון
מִלְחַמַת עַמְלֵק איז ער אויף דעם [ארויף] געקומען [צו אידן]. איז דאָך דורך מלחמת
עמלק גאָר, [דאָס] האָט אים גאָר געברענגט צו קומען.
[ואם כן] זענען דאָך אידן נאך גרעסער געוואָרן, די שְׁמוּעָה [של יתרו] איז נאך
געווען [גרעסער] היצטערט דורך מִלְחַמַת עַמְלֵק.
נו וואָס האָט ער דאָ געטון הָקִיר אותה בפני הרואים, אַז ס'האָט געשאַדט פאַר
אידן, ס'איז קאַלט געוואָרן, [והלא] ס'איז דאָך פאַרקערט.

כד

[וכן קשה בהמשל], און ביי אַ [אמבטי] רותחת, [אז] ער איז קפץ לתוך האמבטי, אַז
מ'זעט טאַקע אַז ער איז אינגאַנצן אָפּגע'ש'רפֿעט, פאַרכט מען זיך נאך מער [לקפוץ
לתוך האמבטי].
אין הכי נמי [גם שם בהמשל אינו מובן], פאַרוואָס איז הָקִיר אותה.

כה

קושיא ט - מדרבי יואל

וגם לפירוש הב', צ"ב האיד בידו להטעות את ישראל שיצאו אליו לחיוץ, והלא ידעו כי עשו שונא ליעקב
[גם לפירוש השני דדרשו מלשון אשר קראָה, שהיה עמלק קורא אותם לצאת אל מחוץ לענן
לעשות עמהם פרקמטיא. לכאורה תמוה האיד עלתה בידו של עמלק להטעות הדור דיעה, באמור להם

¹ הכוונה לאיש בליעל ורע. והוא מלשון הפסוק במשלי (י, ה, יז, ב, יט, כו). ובאבן עזרא מפרש שם: בן מביש, שיתן לאביו ברושה. - ובמצודות מפרש: הכסיל אשר כל דבר בושה נמצא בו.

אחינו אתם, והלא הלכה הוא בידוע שעשיו שונא ליעקב, ועמלק הוא נכדו של עשו, ואיך האמינו לו ונתפתו אליו לצאת חוץ לענן לעשות פרקמטיא, ולא עלתה על דעתם כי סכנה כרוכה בדבר, וכי הוא אויב להם ומבקש רעתם. (דברי יואל).

כו

קושיא *

בפסוק **כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיהָ**, פירשו התרגומים שרם אותן שפלטן הענן. והיינו כי עמלק לא היה יכול ליכנס לתוך הענן, שהרי אפילו הערב רב שנתלוו עם ישראל לא יכלו ליכנס לתוך הענן ויזנב בך **כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיהָ**, זאגן פֿשט די תרגומים אַלע¹, דאָס איז די וואָס מ'האָט אַרויסגעוואָרפֿן [מחוץ לענן]. וואָרן אונטערן ענן האָט ער [עמלק] נישט געקענט אַרונטערגיין.

כז

דער אָמֶת, אפילו דאָס ערב רב [שנתלוו עם ישראל ולא לחמו נגדם], האָט דאָך נישט געקענט אַריינגיין [לתוך הענן]².
[ועמלק] ער האָט נישט געקאָנט צוקומען נאָר צו די שפּלֶטֶן הָעֵנָן, [ועל זה נאמר] **כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיהָ**.

כח

אולם במכילתא איתא שעמלק היה גונב נפשות מתחת הענן. ומלבר שזה סתירה, צ"ב האריך היה יכול ליכנס לתוך הענן לגנוב נפשות משם
יא) און די מכילתא זאגט גאָר³, ער איז אַריין געגאנגען תחת פְּנֵי הָעֵנָן, וְהָיָה גוֹנֵב נַפְשׁוֹת, ער האָט גע'גנב'עט נפְּשׁוֹת מִתַּחַת הָעֵנָן. [ויש בזה סתירה לדברי התרגומים. (דברי יואל לזכור).]
[וגם קשה] וויאזוי האָט ער געקאָנט גִּנְבֵּ'נען, [והלא] ער האָט דאָך נישט געקאָנט אַריינגיין.

כט

הקדמה לקושיא יא-יב

בפסוק **וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים**, פירשו במדרש וברש"י דקאי על עמלק, אולם במכילתא פירשו דקאי על ישראל ואתה עיף ויגע **וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים**. איז דאָ צוויי פֿשְׁטִים אין מדרש⁴.

¹ בתרגום אונקלוס (תצא כה, יח): וְקָטַל בְּךָ כָּל דְּהוּוּ מִתְאַחֲרִין בְּתַרְךָ. ובתרגום יונתן: וְהָיָה קָטִיל בְּכוֹן כָּל דְּהוּוּ מִהֲרֵהר לְמַסְטִי בְּתֵר מִימְרֵי, הִינֵנּוּ גוֹבְרִיָּא מִשְׁבְּטָא דְּבִית דִּין דְּהוּוּ כִּידִיהוֹן פּוֹלְחָנָא נּוֹכְרָאָה וְהוּוּ עֲנָנָא פְּלִיט יְתֵהוּן, וְדְבִית עֲמֶלֶק מְקַבֵּל יְתֵהוּן וְכו'. ובתרגום ירושלמי: וְהוּוּן מְקַטְלִין בְּכוֹן כָּל דְּהוּוּ לְבָהָא מִהֲרֵהר בְּתֵר מִימְרֵי הוּוּ עֲנָנָא פְּלִיט יְתֵהוּ וְדְבִית עֲמֶלֶק מְקַבֵּלִין יְתֵהוּ וּמְקַטְלִין יְתֵהוּ.
וכן הוא ברש"י: **כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיהָ**. חסרי כח מחמת חטאם, שהיה הענן פולטן.

² וכמבואר בווהר הק' (כי תשא דף קצא:). ומובא לשונו להלן בהערה סג.
³ במכילתא סוף בשלח (עמלק פרשה א): רבי אלעזר המודעי אומר, ויבא עֲמֶלֶק (בשלח יז, ח), לפי שהיה עמלק נכנס תחת פְּנֵי עֵנָן, וגונב נפשות מישראל והורגן, שנאמר (תצא שם) אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ וָגֵר.
⁴ בספרי פרשת בהעלותך (פסקא ל): על ישראל הוא אומר ואתה עיף ויגע, ועל עמלק הוא אומר וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים. וכן בשמות רבה (כו, ג. וכו') בעוד כ"מ במדרשים: וְיֹאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחֹר לָנוּ אֲנָשִׁים, למה ליהושע וכו', אמר לו, וְקֵנָן יוֹסֵף? אמר (מקץ מב, יח) אֵת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרָא, ובוהו כתיב וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים, יבא בן בנו של מי שאמר אֵת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרָא, ויפרע ממי שנאמר עליו וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים. [וכעין זהו הוא בתנחומא (תצא סימן י), ופסיקתא רבתי (פרשה יב) ופסיקתא דרב כהנא (ג, יג) ובספרי (בהעלותך פסקא ל)].
אמנם במכילתא (סוף בשלח, ריש פרשה א) איתא וז"ל: ולפי שפיברשו מדברי תורה, לכך בא עליהם השונא,

רש"י זאגט^א וְלֹא יֵרָא אֱלֹקִים, 'דעם פֿשט' ברענגט רש"י אויך, אַז ס'גייט אַרויף אויף עַמְלִק'ן, ער איז נישט געווען קיין יֵרָא אֱלֹקִים.
און איין פֿשט [יש במדרש] אַז ס'גייט אַרויף אויף אידן, זיי האָבן נישט געהאַט גענוג כֶּחַ [נגד עמלק, עבור שהיה חסר להם במדריגת יראת ה'].

ל

קושיא יא

לפי הפירוש דקאי על עמלק, קשה דהלא היה רשע עריץ שאין כמותו, ומה שייד לייחסו רק בתואר ולא יֵרָא אֱלֹקִים, אשר הוא באמת מדריגה גדולה להיות יֵרָא אֱלֹקִים. ובאברהם אבינו מצונו שנשתבח בתואר זה לאחר שכבר עמד בעשר נסיונות (יא) לכאורה אויף עַמְלִק'ן, לויט 'דעם' פֿשט, [קשה] וואָס הייסט, ער איז נישט געווען קיין יֵרָא אֱלֹקִים איז ער נישט געווען? [והלא] ער איז געווען דער גרעסטער רִשָּׁע וואָס ס'איז פֿאַרהאַנגן אויף דער וועלט.

[והחסרון שלא יֵרָא אֱלֹקִים] דאָס קאָן מען זאָגן אויף אַן אַנדערן [שעדיין לא הגיע למדריגה זו, שהוא מדריגת גדולה המצוי רק בצדיקים, וכמו שמצינו כי] אויף אברהם אבינו נאָכן 'צענטן נסיון' [נאמר לו] עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יֵרָא אֱלֹקִים אֹתָהּ (וירא כב, יב).
ס'איז עפעס אַ גרויסע מִדְרָגָה צו זיין אַ יֵרָא אֱלֹקִים, [אדער מ'זאל האבן] על כל פנים עפעס [דערפון]^ב.

וויאזוי קאָן מען דען זאָגן אויף אַזאַ רִשָּׁע עַרִיץ זאָל מען זאָגן ער איז נישט קיין יֵרָא שְׁמִים. ס'איז דאָךְ נאָכנישט גענוג [געזאָגט אויף אים]. דאָס זאָגט מען ווען איינער איז נישט קיין גרויסער רִשָּׁע, אָבער קיין יֵרָא שְׁמִים איז ער נאָךְ אַלץ נישט.
פון א גרויסן רִשָּׁע ביז איינעם וואָס ער האָט נישט קיין יִרְאַת שְׁמִים, איז נאָךְ דאָ גרויסע דיפערענצן.

לא

קושיא יב

ולפי הפירוש דקאי על ישראל, קשה דהלא הפסוק בא כאן לספר רשעותו של עמלק ולהגדיל שנאתו בלבנו, וא"כ מה לו לספר זה בכאן בננותן של ישראל, שזהו לכאורה מוגרע ומפחית באשמתו של עמלק (יב) און ווידעראום [לויט דעם פֿשט אַז ס'איז] אויף אידן, [איז שווער] פֿאַרוואָס דערציילט מען דאָס אויף אידן [אַז] וְלֹא יֵרָא אֱלֹקִים. [והלא] ער גייט דאָךְ דאָ דערציילן דאָס רִשָּׁעוֹת פון עַמְלִק'ן [כדי להגדיל שנאתו בלבנו, ולא נשכח מלאבד זכרו].
ווייל מען דאָס דען קלענער מאַכן דאָס רִשָּׁעוֹת [של עמלק, ולהזכיר שהוא בא בסיבת ישראל] ווייל מ'איז נישט געווען קיין יֵרָא אֱלֹקִים?

לב

קושיא יג

בפסוק וְהָיָה בְּהִנֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ לָךְ מִפֶּל אֵיבֶיךָ מִסָּבִיב, צ"ב למה תלה הכתוב מצות תְּמִחָה אֶת זֵכֶר עַמְלִק, בזה שיהיה להם מנוחה מכל האויבים. והלא גם קודם המנוחה מכל האויבים, יש למחות זכרו, כשידינו תקיפה בזה וְהָיָה בְּהִנֵּית ה' אֱלֹקֶיךָ לָךְ מִפֶּל אֵיבֶיךָ מִסָּבִיב פֶּאֶרְץ [אשר ה' אֱלֹקֶיךָ נתן לך נִחְלָה לְרִשְׁתָּהּ], תְּמִחָה אֶת זֵכֶר עַמְלִק. 'דעמאָלטס' זאָלטסטו אויסמעקן.

שאין השונא בא אלא על החטא ועל העבירה, לכך נאמר וַיָּבֹא עַמְלִק וכו'. אחרים אומרים, וְלֹא יֵרָא אֱלֹקִים, אלו ישראל שלא היו בידם מצות.

^א ברש"י כי תצא (כה, יח): וְלֹא יֵרָא עמלק אֱלֹקִים, מלהרע לך.

^ב ועיין בגמרא ברכות (לג): אטו יִרְאַת שְׁמִים מילתא זוטרתא היא וכו'.

(יג) [לכאורה] וואָס איז דער פֿשט, [דקאמר] אַז דו וועסט האָבן מְנוּחָה פֿון אַלע פֿיינט אַרום און אַרום, 'דעמאָלטס' זאָל מען אויסמעקן.
נו און אַז מ'קאָן פֿריער אויסמעקן?
און למשל חלילה אַז מ'האַט נישט קיין מְנוּחָה, דאַרף מען אים לאָזן [דעם] עמל'ק'ן?

לג

און דערנאָך, [אַז ס'איז בִּהְיִיחַ] 'מִפֿל' אִיבִּיךָ, מילא טוט ער דאָך ווידער גאַרנישט.

לד

און אַז מ'האַט נישט קיין מְנוּחָה [מכל האויבים] דעמאָלטס קומט אים שוין צו לאָזן? עפעס איז דאָס גיווענדט אין דעם בִּהְיִיחַ מִפֿל אִיבִּיךָ [אַז דייקא] דעמאָלטס [איז] תִּמְחָה זָכַר עמל'ק.

[וצריך ביאור בזה, להבין] וואָס איז דער פֿשט [בִּהְיִיחַ] מִפֿל אִיבִּיךָ מִפֿסיב, נאָר 'דעמאָלטס' [איז תִּמְחָה אַת זָכַר עמל'ק].

לה

ס'איז טאַקע אין אַמַת אַרִיין - דאָס וועל איך שמועסן ווייטער¹² - ס'איז טאַקע אַ 'קלער' [וספק] אויף 'ווען' דאָס גייט אַרויף [דער מצות] מַחֲיַת עמל'ק.

לו

ס'איז דאָ דַעוֹת אַז ס'איז נישט אַלעמאַל, [כי מבואר בגמרא¹³ ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, ותחלה צריכין] לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ, [ולכן יש סוברים]¹⁴ ס'איז נאָר אַ מַצְוָה פֿאַר אַ

¹² להלן באות סא (השייך לחלק ג' של הקונטרס). ושם מזכיר רבינו גם דברי הישמח משה (פרשת כי תצא), וחלק מלשונו מובא להלן בסמוך.

¹³ בגמרא סנהדרין (כ): וכן היה רבי יהודה אומר, שלש מצות נצטוו ישראל [פירש"י: להכי נקט שלש הללו, שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן, בתחלה מלך, ואחריה עמלק, ואחריה בית הבחירה] בכניסתן לארץ [נדבכולהו כתיב ירושה וישיבה, וירשמה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך (דברים יז, יד), בעמלק כתיב והיה ביהמ"ד וגו', ובבנין בית הבחירה כתיב (ראה יב, י) וצברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והיה כתיב (שם, יא) והיה המקום וגו'], להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה וכו'. וכן תניא רבי יוסי אומר, שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר (בשלח יז, טז) כי יד על פס קה מלחמה לה' בצמלק, הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר (דברי הימים א' כט, כג) וישב שלמה על כסא ה' למלך. ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר (ראה יב, יא) והיה לכם מלך אִיבִיכֶם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו', הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה.

¹⁴ בספר יראים (סימן תלה, ובדפוס סימן רצט): כתוב בפרשת כי תצא והיה ביהמ"ד וכו' תמכה וכו'. ותניא בסנהדרין כו' להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק וכו', להעמיד להם מלך תחילה וכו'. וכן למדנו מכאן שמצוה למנות זכר עמלק על המלך מוטלת, ולא על שאר ישראל. וכה פירוש המקרא, כי יד על פס קה דהיינו מלכות, או תחיים מלחמה לה' בצמלק.

וכן משמע ברבינו בחיי סוף בשלח (יז, טז), וברמב"ם מהל' מלכים (ריש פ"א ופ"ה ה"א וה"ד). אולם בספר החינוך (מצוה תרג-תריד) כתב: וזאת מן המצות המוטלות על הציבור כולן וכו', ובאמת כי גם על כל יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם, בכל מקום ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם. ועובר על זה ובא לידו אחד מזרע עמלק ויש סיפק בידו להורגו ולא הרגו ביטל עשה זה.

ועיין עוד בישמח משה פרשת כי תצא (ד"ה זכור) שהביא לשון ספר החינוך, ועל זה כתב וז"ל: והנה בהגהות מהמשנה למלך (על ספר החינוך) כתב עיין לעיל סימן תכ"ה. וכוונתו כמו דשם במצות הריגת שבעה עממין, כתב (החינוך) ועובר על זה ובא לידו אחד מהם וכו', עיין שם. ורצ"ל דהוא הדין כאן נמי הוי הדין כן, כן הוא כונת המשנה למלך. אבל בהרמב"ם בהלכות מלכים פרק ה' הלכה ד' כתב מצות עשה להחרים ז' עממין וכו', וכל שבא לידו אחד מהן. ובהלכה ה' שם כתב וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק וכו', ולא כתב כלל וכל מי שבא לידו אחד מהן וכו', נראה ברור שתחלת בין מחיית עמלק ובין הריגת ז' עממין. וזהו הדין עמו, דבשלמא ז'

מִלָּךְ. [און] 'נישט אייביג' איז די צייט ווען מ'קאָן אויסמעקן עֲמָלְקָן, נאָר ווען ס'איז אַן עַת רְצוֹן^{טו} [כמו שהיה בימי שאול דוד ומרדכי]. אָדער [אַז] ס'וועט זיין [הערשט] לעתיד^י.
ס'איז נישט אַזוי ווי די ז' אומות [וואָס] ס'איז אַ מַצָּה צו הִרְגִּנֵּעַן [סיי] ווען מ'זעט [זיי, און מ'קען, וכדתיב (דברים כ, טז) לא תִּחְיֶה כָּל נֶשְׁמָה. אבל מצות מחיית עמלק] דאָס איז נאָר ווען ס'איז די צייט [דערויף]^י.

לו

[אָבער] על כל פנים [עדיין צריך הסבר], וואָס איז עס תְּלוּי אין בְּהִינִיחַ מִכָּל אִיבִיךָ מִסְבִּיב. דאָס דאָרף פֿשׁט^ט.

לח

קושיא יד

ובספרי מפרש כוונת הפסוק בהניח וגו' מכל איביך מסביב, שלא יאגד עליך אגודה
אין ספרי שטייט עפעס אַ חִידוּשׁ [בביאור זה הפסוק וְהָיָה בְּהִנִּיחַ וגו'].
שטייט אין ספרי אַזוי^כ, און דער ילקוט שמעוני ברענגט עס^{כא}.
טייטשט ער, בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹקֶיךָ לָךְ מִכָּל אִיבִיךָ מִסְבִּיב, שלא יאגד עליך אגודה. ער
זאָל נישט אויף דיר צוזאַמנעמען אַן אַגוּדָה^י.

לט

וצ"ב מהו הכוונה בזה. והאריך נלמד זה מלשון הפסוק

(יד) [ווינו מובן] וואָס איז דער פֿשׁט [שלא יאגוד אגודה. והלא משמעות הכתוב הוא] פֿשׁוט,
[ווען] דו וועסט האָבן מְנוּחָה, איך ווייס ווי [אַזוי] אַרומער^{כב}. וואָס איז א נִפְקָא מִינָה
[וויאזוי].

[און] וואו שטייט עס אין פֿסוק [ענין של אגודה].

מ

קושיא מז

גם מה נפקא מינה בזה אם הוא בא באגודה או לא, והלא גם כשעמלק הוא בפני
עצמו הוא מוצר לישראל. וכמו שהיה אז במדבר, שבא עמלק לבדו להלחם בישראל.
(טו) און וואָס עפעס 'אַגוּדָה', און ווען ער איז נישט קיין אַגוּדָה, [נאָר] צי וואָס.
[ווען ער איז] 'אַלִּיין', חלילה קאָן ער נישט אָנטון צרות?

עממין דכתיב בהו (דברים כ, טז) לא תִּחְיֶה כָּל נֶשְׁמָה, ופירושו שלא נחיה אחד מהן, כמ"ש הרא"ה (בספר החינוך)
בסימן תקכ"ח, ור"ל דעל כל נשמה ונשמה בפני עצמו קאי הלאו דלא תחיה, מה שאין כן העשה דמחיה, דלא
הוי מצוה רק למחות זכרו של עמלק, ואם כן כל כמה דלא נוכל למחות זכרו, לא הוי המצוה כלל להרוג. [ועיין
עוד שם באורך בענין ביאור פלוגת הרמב"ם והחינוך].

^{טו} ובזה מובן למה הוצרכו עוד לנבואת וציווי שמואל הנביא בזה, בימי שאול המלך, ואכמ"ל.

^י "כן הוא בסמ"ג (ל"ח רכז) שכתב: מצוה זו אינה נוהגת אלא לימות מלך המשיח לאחר כיבוש הארץ, שנאמר
וְהָיָה בְּהִנִּיחַ לָךְ מִכָּל אִיבִיךָ וגו' תִּמְחָה אֶת זֵכֶר עֲמָלֶךְ.

ובבהגות מיימוני (הל' מלכים פ"ה, אות א) מביא דברי הסמ"ג בזה^ל: מצוה זו אינה נוהגת עד ימות המשיח
לאחר כיבוש הארץ וכו'. [ועיין עוד ברבינו בחיי סוף בשלח (שם) מה שביאר בזה על דרך הסוד].

^י וכמבואר חילוק זה בישמח משה המובא לעיל, בדיוק לשונות הרמב"ם בזה.

^{טז} והלא מצינו שנצטוו ישראל בכך בימי שאול המלך, אף שעדיין לא היה להם מנוחה מכל אויביהם מסביב,
והפלשתיים עדיין היו נלחמים בהם. [קונטרס מהר"י ט"ב, ודברי יואל לזכור].

^ז בספרי סוף כי תצא (פסקא פז): וְהָיָה בְּהִנִּיחַ לָךְ מִכָּל אִיבִיךָ מִסְבִּיב. שלא תאגוד עליך אגודה.

^{כא} בילקוט שמעוני שם (רמז תתקלח): וְהָיָה בְּהִנִּיחַ לָךְ מִכָּל אִיבִיךָ מִסְבִּיב. שלא יאגוד עליך אגודה.

^{כב} פירוש: יהיה באיזה אופן שיהיה המנוחה.

[והראיה] וואָס האָט ער [אַליין] דעמאָלטס אנגעטון צרות אין די מַדְבָּר, [און] מ'האָט געדאַרפט האָבן נְסִי נְסִים מ'זאָל ניצול ווערן, [כאָטש] ער האָט נישט געמאַכט קיין אַגוּדָה.

[וצריך ביאור] וואָס איז דער מִכָּן שְׁלֵא יֵאָגֵד עָלֶיךָ אַגוּדָה.

מא

ואפשר שהספרי דייק כן מהלשון "מִסְכִּיב". אבל אכתי צ"ב דהלא ענין אגודה וענין סיכוב אינם ענין אחד

אפשר האָט ער דאָס גענומען פונעם לשון מִסְכִּיב.

[איין] אויכעט [שווער, דהלא משמעות לשון מִסְכִּיב הוא] זיי זאָלן דיך נישט 'אַרום רינגלען', [אַבער] וואָס עפעס שְׁלֵא יֵאָגֵד עָלֶיךָ 'אַגוּדָה' [דייקא].

מב

איך האָב נאָך עפעס נישט^{כב} געפונען קיין שום ביאור נישט, קיין שום פֿירוש, [לבאר] וואָס דער ספרי זאָגט.

מד

קושיא יח-יט

במדרש הורש הפסוק וּזְכַרְנִיכֶם מִשְׁלִי אֶפֶר, לְגַבִּי חֲמֹר גִּבִּיכֶם. אם אתם זהירין בשתי זכירות שבתורה, זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלְךָ, תִּמְחָה אֶת זְכַר עֲמֶלְךָ, אתם בניו של אברהם שְׁהִמְשִׁיל עֲצֻמוֹ כֹּאפֶר, שנאמר וְאֶנְכִי עֹפֶר וְאֶפֶר. ואם לאו, התקינו עצמכם לְשִׁעְבֻּדָה שֶׁל מִצְרַיִם

דער מדרש זאָגט נאָך, אין מדרש^{כד} און ילקוט^{כה}.

זאָגט דער מדרש, זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלְךָ, הדא הוא דכתיב (איוב יג, יב) וּזְכַרְנִיכֶם מִשְׁלִי אֶפֶר, לְגַבִּי חֲמֹר גִּבִּיכֶם. אם זכיתם, אם תשמרו שני זכרונות, זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלְךָ, און תִּמְחָה, אַז מ'וועט האַלטן די צוויי זכרונות, וועט עטס זוכה זיין צו זיין בניהם של אברהם אבינו, שאמר (וירא יח, כז) וְאֶנְכִי עֹפֶר וְאֶפֶר.

[וזהו שנאמר] וּזְכַרְנִיכֶם מִשְׁלִי אֶפֶר.

ואם לאו, [לְגַבִּי חֲמֹר גִּבִּיכֶם, התקינו עצמכם לְשִׁעְבֻּדָה שֶׁל מִצְרַיִם, שנאמר וְיִמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּחֻמְרָם].

מה

וצ"ב השייכות מזה לענין שְׁעִבֻדָה שֶׁל מִצְרַיִם, וכיצד יתכן כלל לחזור לשעבוד מצרים.

וכן מהו השייכות בקיום הזכירות לענין מה שאמר אברהם וְאֶנְכִי עֹפֶר וְאֶפֶר

יח) מוז מען פאַרשטיין, [מה שייך לזה ענין] שְׁעִבֻדָה שֶׁל מִצְרַיִם .. [דלמה תהיה מדת

^{כב} סגנון הדברים: איך האָב עפעס גאָכנישט.

^{כד} בתחומא תצא (סימן ה): זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ וגו'. רבי תנחומא בר חנילאי פתח, וּזְכַרְנִיכֶם מִשְׁלִי אֶפֶר לְגַבִּי חֲמֹר גִּבִּיכֶם, אמר הקב"ה לישראל, אותן שתי זכירות שכתבתי לכם בתורה הוו זהירין בהן, תִּמְחָה אֶת זְכַר עֲמֶלְךָ, זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלְךָ. מִשְׁלִי אֶפֶר, מִשְׁוֹלֵי אֶפֶר. אם זכיתם, אתם בניו של אברהם שְׁהִמְשִׁיל עֲצֻמוֹ כֹּאפֶר, שנאמר וְאֶנְכִי עֹפֶר וְאֶפֶר, ואם לאו לְגַבִּי חֲמֹר גִּבִּיכֶם, התקינו עצמכם לְשִׁעְבֻּדָה שֶׁל מִצְרַיִם, שנאמר (שמות א, יד) וְיִמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּחֻמְרָה קִשָּׁה וגו' (ס"א: לשעבוד גלויות, שנאמר (תהלים קכט, ג) עַל גְּבִי חֲרָשׁוֹ חֲרָשִׁים). [וכן הוא בפסיקתא דרב כהנא ג, ב].

וכעין זה בפסיקתא רבתי (פרשה יב): דבר אחר וּזְכַרְנִיכֶם מִשְׁלִי אֶפֶר, מדבר כנגד ישראל. שאמר להם הקב"ה, אני מצווה לכם שתהיו מזכירים שנים זכרונות, שנאמר זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה וגו', תִּמְחָה זְכַר עֲמֶלְךָ וגו', הרי שנים. אלא הוו יודעים שאם אין אתם עתידים להיות זוכרים אותם וקוראים בכל שנה, שאני מחזיר אתכם לשיעבודם של מצרים. לְגַבִּי חֲמֹר גִּבִּיכֶם, כעניין שנאמר בְּחֻמְרָם וּבְלִבְנֵינִם (שמות שם). הוי זָכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלְךָ.

^{כה} בילקוט שמעוני סוף תצא (רמז תתקלח), שהביא שם לשון התנחומא לדלעיל.

העונש על ביטול שני הזכירות אלו, להיותם משועבדים למצרים. ועוד כיצד יתכן לומר התקינו עצמכם לשעבודו של מצרים, ומה שהיה כבר היה, וכתוב (בשלח יד, יג) לא תספו לראותם עוד (דברי יואל).
 (ט) און [דער צושטעל צום] **וְאֵנְכִי עֶפֶר וְאֶפֶר**. [דאינו מובן מה ענין קיום שני זכירות אלו, אל מה שאמר אברהם אבינו וְאֵנְכִי עֶפֶר וְאֶפֶר. (דברי יואל).]
 דאָס גאַנצע [ענין] דאָרף מען פאַרשטיין.

נד

קושיא בנ

במכילתא, אמר הקב"ה שבועה שאני מקבל
 גר מזרע עמלק, ומכל האומות אני מקבל גרים

אין די מכילתא שטייט, אין פרשת בשלח^כ. ס'איז ידוע.

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט מַחֲה אֶמְחָה אֶת זֶכֶר עַמְלֶק, שבועה שאני מקבל גר מזרע עמלק. מכל האומות אני מקבל גרים, ומזרע עמלק אם יבא גר [איני מקבלו].

ברענגט ער, ביי דוד המלך [איז געווען] אַז איינער האָט געזאָגט ער איז א גר עַמְלֶקִי, האָט ער אים גע'הַג'עט. האָט ער געזאָגט דו האָסט דִּיך אַליין מְכַשִּׁיל געווען, [ווייל] קיין גר עַמְלֶקִי איז נישט פאַרהאַנדן.

נה

והקשו רהלא מבואר בנמרא כי מבני בניו של המן למדו תורה ברבים,
 ואם אין מקבלים מהם גרים, האך אפשר שילמדו תורה ברבים לבני ישראל

כג) פרעגט מען די קשיא^{כב}, די גמרא זאָגט דאָך בפירושו^{כג}, מבני בניו של הָמָן למדו תורה ברבים^{כד}. נַעֲמָן גר תושב היה [וכו', און] מבני בניו של הָמָן איז געווען אַז מ'הָאָט געלערנט תורה ברבים.

נו וויאזוי האָט מען געקאַנט לערנען תורה בַּרְבִּים [אותן שהם מבני הָמָן, והלא] מ'טאָר דאָך נישט מְקַבֵּל זיין קיין גר פון זַרַע עַמְלֶקִי^{כד}.

^{כב} במכילתא סוף בשלח: רבי אליעזר אומר, נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבא מכל האומות שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו, שנאמר (שמואל ב' א, יג) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַנָּעַר הַמִּגִּיד לוֹ אִי מִזֶּה אֶתָּה, וַיֹּאמֶר בֶּן אִישׁ גֵּר עַמְלֶקִי אֲנִכִּי. נזכר לדוד באותה עשה מה שנאמר למשה רבינו אם יבא מכל האומות שבעולם להתיייר שיקבלוהו, ומביתו [של עמלק] שלא יקבלוהו, מיד (שם, טז) וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד דַּמָּךְ עַל רֹאשְׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה כָךְ, לִכְךָ נֹאמֵר מִדֵּר דֵּר.

ובתנחומא תצא (סימן יא) ופסיקתא דרב כהנא (ג, טז): תני בשם ר' אלעאי, שבועה נשבע הקב"ה ואמר וְיָמִינִי, כִּסְאִי כִסְאִי, אם יבאו גרים מכל אומות העולם אני מקבלן, וזרעו של עמלק איני מקבלן לעולם. אף דוד עשה כן, שנאמר וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַנָּעַר הַמִּגִּיד וכו'.

^{כג} בגמרא גיטין (נו:) וכעין זה בסנהדרין (עו:): תנא, נעמן גר תושב היה, נבוזראדן גר צדק היה, מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים, מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים, מאן אינון, שמעיה ואבטליון.

^{כד} כי גם בהלשון למדו תורה בבני ברק, הכוונה שלימדו תורה ברבים, וכמו בסיפא דגמרא.

^{כד} וכן הקשה בעיני יעקב (סנהדרין שם) ונשאר בצריך עיון (דברי יואל). - וכן האריך בזה במנות הלוי (ג, ח), ועיין עוד בתפארת שלמה (לפזרים, ד"ה ויצא המן ביום ההוא).

ו"ל העיון יעקב שם: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ומנו רבי שמואל בר שילת (כן הוא בגירסת העין יעקב). זה סותר למה דאיתא במכילתא הובא בילקוט סוף בשלח, שנשבע הקב"ה שמעמלק לא יקבלו שום גר, וצריך עיון.

ישוב הקשיית בפרשת זכור

פז

הקדמה לישוב קושיא כג

בווהר איתא, כי תמחה את זכר עמלק, קאי על הערב רב שהם מעורבין בישראל, וסובלין מהם בדורות אחרונים
אין זוהר הקדוש איז גאר א פלא, ס'שטייט ארויס עטליכע מאָל, דער ילקוט
ראובני ברענגט עס אויך דאָל ביקצור.
דער זוהר הקדוש זאָגט, מַחֲזֶה תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עַמְלֵק מֵיְנֵיט מֵעַן דָּאָס עֶרֶב רַב וּוְאִם
זענען מְעוֹרְבִים בְּיִשְׂרָאֵל [ורחקין להון לישראל בגלותא בתראה].

פח

והוא פלא, שהרי בדורות האחרונים כבר לא נודע זכרם של זרע עמלק, לאחר שבא סנחריב ובלבל את כל העולם
ס'איז א פלא.

[שהרי] דער אַמַּת, לעולם עַמְלֵק'ן, ס'איז דאָךְ [לא נודע זכרם]^ל, - [אזוי] זאָגט דאָךְ
דער מנחת חינוך אויך^ג, - [ווייל] בא סנחריב ובלבל את כל העולם כולו (ברכות כח:).
מ'ווייסט גארנישט 'ווער' עַמְלֵק איז^י.

פט

על כל פנים, - הגם מ'קאן זאָגן [ס'איז] קמִי שְׁמִיָּא גִלְיָא [מי הם]^ה, אָבער [האיך שיך
לצוות 'לנו'] מַחֲזֶה תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עַמְלֵק [ומבואר במכילתא סוף בשלח, דהוא עד דורו של משיח,
וכמבואר ברמב"ן שם שאז יהיה מלחמה האחרונה עם עמלק, ווען] ס'איז נישטאָ קיין 'זכר'
עַמְלֵק, מ'ווייסט דאָךְ נישט ווער ער איז, [שהרי] כָּל דְּפָרִישׁ מְרוֹבָא פְּרִישִׁי^ז.

^ל בתיקוני זוהר (דף קט): אָבֵל כֹּד עַמְלֵק דַּאֲנֵן כְּכֹרִי מְצָרִים עֶרֶב רַב, מְעוֹרְבִין בְּיִשְׂרָאֵל, עֲלִיָּהוּ אֶתְמַר תִּמְחָה אֶת
זִכְרֵ עַמְלֵק, דְּלֹא אֶשְׁתָּאֵר מִנְּהוֹן שְׂרִיד, דַּאֲלִין אֵינֵן עֶרְבּוּכִיא מְכַל אֹמִיין, וְאַפִּילוּ מְקִין, וּמִיד דִּיתְמַחוּן מַעֲלָמָא אֶז
הוֹחֵל לְקָרָא בְּשֵׁם ה' (בראשית ד, כו).

ובוהר הק' בראשית (כה): [ומשה בגין דַּבְּעָא לְאַעֲלָא גִירוֹן תַּחוּת גִּדְפוֹי דְּשְׂכִינְתָּא, וְחָשִׁיב דְּהוּוּ מַאֲלִין
דַּאֲתַבְרִיאָו בַּה' וְהֵב בְּהוֹן אֶת ה' דַּאֲבָרְהֵם, גִּרְמוֹ לִיָּה יִרְדָּה, כְּמָא דַּאֲתָ אָמַר (תשא לב, ז) לֹךְ רֵד כִּי שַׁחַת עַמֶּךָ, בְּגִין
דְּלֹא קִבְּלוּ לָאֵת ה' בְּדַחֲלִילוּ דִּי"ו וּבְרַחֲמֵי דַּה' נְחִית אִיָּהּ מִדְּרַגְיָה דַּאֲהִיו ר', וְאֵת ו' נְחַתַּת עַמִּיָּה בְּגִין דְּלֹא
תַּאֲבִיד בִּינִיָּהּ, דַּעֲתִיד אִיָּהּ בְּרָזָא דְּגִלְגּוּלָא לְאַתְעֲרָבָא בִּינִיָּהּ בְּגִלְגּוּתָא בִּין עֶרֶב רַב, דַּאֲנֵן נִשְׁמַתִּיהוּ מִסְטַרָּא
דַּאֲלִין דַּאֲתַמַּר בְּהוֹן (ישעי נא, ו) כִּי שְׁמִים קַעֲשֵׁן נִמְלָחוּ וְגו', וְאַלִין אֲנֵן דְּלֹא בַּעַז נַח רַחֲמֵי עֲלִיָּהוּ, וְאַתְמַר בְּהוֹן
(נח ו, כג) וְיִמְחוּ מִן הָאָרֶץ, בְּגִין דְּהוּוּ מַאֲלִין דַּאֲתַמַּר בְּהוֹן תִּמְחָה אֶת זִכְרֵ עַמְלֵק. וּמִשָּׁה לֹא אֶסְתַּמַּר מִנִּיָּהּ וְאַפִּיל
ה' בִּינִיָּהּ. וּבְגִין דָּא אִיָּהּ לֹא יַעוּל לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל עַד דִּיתֻבַּה ה' לְאַתְרָה וכו'. [וכן יש עוד הרבה מקומות בענין ערב
רב המעורבים בישראל, בוהר הק' (ח"ג רל: רפב.) ובתיקוני זוהר (קב. קמ. קמד.).].

^א בילקוט ראובני סוף כי תצא (אות קפג, ואות קפח), שהעתיק שם דברי זוהר.

^ב וכדמוכח בספר המצות להרמב"ם (מצוה קפז) עיי"ש.

^ג במנחת חינוך (מצוה תרד): שנגטינו למחות ודעו של עמלק וכו'. והאינדא אין אנו מצווים בזה, כי כבר עלה
סנחריב ובלבל את העולם, וְכָל דְּפָרִישׁ מְרוֹבָא פְּרִישִׁי.

^ד ועיין בזה בלשון רבינו בס"ג בשלח תשט"ז (לשון קדשו רכח ח"ב, אות קסה).

^ה ועיין ביד המלך על הרמב"ם (מלכים יב, ב) שעמד בקושיא זו, וכתב שם וז"ל: ועינינו רואות בהשמדת זכר
עמלק, דמקרא מלא דיבר הכתוב כי יד על כס קה מלְחָמָה לְה' בְּעַמְלֵק מדור דור, וְדַרְשִׁינן במכילתא ר' אליעזר
אומר זה דורו של משיח וכו', ואיך יהיה מצוה זו נוהגת כלל בימות המשיח, הלא גם עמלק כבר בלבל סנחריב
ואיך נדע מי הוא מזרע עמלק, ואית לן למימר גם בזה דכל דפריש מרובא הוא. ○ אלא ודאי דמשיח צדקנו יגלה
לנו מי המה.

^ו וכענין המבואר ברמב"ם (אסו"ב יב, כה): כשעלה סנחריב מלך אשור בלבל כל האומות ועירבם זה בזה והגלה
אותם ממקומם, ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם, וכן האדומים שבשדה אדום, והואיל

ס'איז דאָך נִמְחָה מִמִּילָא [זכרם, מכיון שנתערבו בין האומות ואינם נודעים וניכרים].

צ

ועוד תמיהה לפי הוזהר, שהרי המעורבין בישראל הם מורע ישראל ולא מורע עמלק

[ועוד פֶּלָא, וואָס] דער זוהר הקדוש זאָגט גאָר תִּמְחָה אֶת זֵכֶר 'עֲמֻלָּה' מִיֵּינֵט מען דאָס עָרֵב רַב'. [שהרי] לכאורה וויאזוי איז דאָס מעגליך, [ס'איז דאָך דאָ] עָרֵב רַב 'מִיִּשְׂרָאֵל' [כמבואר בזוהר בכמה מקומות].

צא

וגם בזוהר בראשית כשהושב ה' מינים שישנם בתוך העָרֵב רַב, חושב שמין אחר הם העמלקים

נאָר אין זוהר הקדוש שטייט דאָך אין פרשת בראשית אויך ל', [אז] צווישן עָרֵב רַב איז דאָ 'עֲמֻלָּה'.

פינף ערליי [עָרֵב רַב] זאָגט ער איז דאָ, ס'איז אויסגעמישט [מכמה בחינות ואומות]. דעמאלטס אין מִצְרַיִם זענען מיטגעגאנגען דאָס עָרֵב רַב [שהם תערובת כמה אומות] ל" ונתחברו] בִּיִּשְׂרָאֵל, איז געווען אסאך [אויך פון] עֲמֻלָּה, אסאך פון זרע עֲמֻלָּה זענען געווען צווישן זיי, און 'די' זענען זיי [שאותן מהערב רב הם מכלל עמלק שבמשך הדורות, ומהם סובלים בדוחקא גדולתא בתראה].

צב

אמנם כבר ביאר באור החמה, הדכוונה על "הנשמות", דאף שהגופים נולדו מורע ישראל, אבל ישנם שנולדו או שקיבלו נשמות הבאים משורש עמלק והערב רב. ולפי זה כוונת הוזהר דמזות מחיית עמלק בדורות אחרונים, קאי על אותם ששורש נשמותיהם הם מערב רב, ולא על הגופים דוקא

איי וויאזוי איז דאָס עפסע מעגליך [בהערב רב שבשאר הדורות], זיי זענען דאָך

ונתערבו ד' אומות האסורים בכל אומות העולם שהן מותרים, הותר הכל, שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב, לפיכך כשיתגייר הגר בזמן הזה בכל מקום בין אדומי בין מצרי בין עמוני בין מואבי בין כושי בין שאר האומות אחד הזכרים ואחד הנקבות, מותרין לבא בקהל מיד. [ועיין עוד בספר המצות (שם) באורך].

ל' בזוהר הק' בראשית (כה): 'וְחָמֵשׁ מִיָּמִין אֲנֹחַן בְּעָרֵב רַב, וְאֲנֹחַן "סִימָן" נִגְעָה רַע' ב'פִּילִים ג'בֹּרִים ע'נָקִים ו'פָּאִים ע'מֻלָּה וכו'. בלעם ובלק מסטרא דעמלק הוו וכו', ואליו אנו דאשטארו מאלין דאתמר בהון (נח ז, כג) וימח את כל היקום, וימאלין דאשטארו מנהון בגלותא רביעאה אנון רישין בקיימא סגי, ואנון קיימין על ישראל כלי חמס, ועלייהו אתמר (בראשית ו) כי מלאה הארץ חמס מפניהם, אליו אנון 'עמלקים'.

"נפילים", עלייהו אתמר (בראשית ו ב) ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה. ואליו אנון מינא תנינא, מאלין נפילים מלעילא וכו', אנון עז"א ועז"ל דמנייהו נשמתהון דערב רב, דאנון "נפילים", דאפילו גרמיהו לזנות וכו', ובגין דא אפיל לון קודשא בריך הוא מעלמא דאתי, דלא יהא לון חולקא תמן, ויהיב לון אגרייהו כהאי עלמא, כמא דאת אמר (ואתחנן ז ט) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבירו וגו'.

"גבורים" מינא תליתאה, עלייהו אתמר (בראשית ו ד) הנה 'הגבורים' וגו' אנשי השם. ואנון מסטרא דאלין דאתמר בהון (נח יא, ד) הבה נבנה לנו עיר ונעשה לנו שם. ובגין בתי כנסיות ומדרשות ושויין בהון ספר תורה ועטרה על רישוי, ולא לשמא דה', אלא למעבד לון שם. הדיא הוא דכתיב ונעשה לנו שם, וסטרא אחרא מתגברין על ישראל דאנון כעפרא דארעא, וגזילין לון ואתברת עבידתא, ועלייהו אתמר (שם ז, יט) והמים גבור מאד מאד על הארץ.

"רפאים" מינא רביעאה. אם יחזון לישראל בדוחקא מתרפין מנייהו, ואית לון רשו לשזכא לון ולא בעאן, ומתרפין מאורייתא ומאלין דמשפתדלין בה, למעבד טב עם עכו"ם. עלייהו אתמר (ישעי' כו, יד) רפאים כל יקומו, בזמנא דיתיי פקידה לישראל אתמר בהון (שם) ותאבד כל זכר למו.

"ענקים" מינא חמישאה. דאנון מזולזין לאלין דאתמר בהון (משלי א, ט) וענקים לגרורותיה. ועלייהו אתמר (דברים ב, יא) רפאים יחשבו אף הם כענקים, שקילין דא לא.

אלין אנון דאחדרו עלמא לתהו ובהו. ורוא דמלה דבגיניהו חרב בי מקדשא, והארץ היתה תהו ובהו, דאיה עקרא וישובא דעלמא. מיד דיתיי אור דאיהו קודשא בריך הוא, יתחזון מן עלמא ויתאבדון. אכל פורקנא לאו איהו תליא אלא בעמלק עד דיתמתי, דביה אומאה, והא אוקמיה.

ל' כפירוש רש"י (בא יב, לח): עָרֵב רַב. 'תערובות אומות' של גרים. – וכן מבואר בזוהר הק' (בשלח מה:), ועוד.

געבוירן פון אידן, [ובזוהר איתא כי] זיי זענען מעורב בישראל [ממש].

זאָגט [שוין] דער אור החמה^ט, [דאָס] מיינט מען די נַשְׁמוֹת [שהם אותן ששורש נשמתם הוא ממקור הערב רב ועמלק].

אַזוי זאָגט דער אור החמה.

[ובזה מיושב הענין, דכוונת הזוהר כי ענין מחיית עמלק בדורות האחרונים, קאי על אותם ששורש נשמותיהם הם מערב רב, ולא על הגופים דוקא]. (ההמשך בישוב קושיא כג, באית צח)

צג

ביאור הגמרא ראש השנה: המינים נידונין לדורות, לפי שפשטו ידיהם בזבול

(עד אחר אות קז)

בגמרא: המינים ואפיקורסים יורדין לגיהנם ונידונין לדורי דורות, לפי שפשטו ידיהם בזבול.

ופירש רש"י, שהחריבו בית המקדש בעוונם

איך האָב אינזין געהאַט היי־יאָר, היצטערט [בשבת זכור, בענין וואָס] איך האָב מיך געשטעלט [שוין לאַנג]^ט, [און] אין ויואל משה האָב איך [עס אויך] געשריבן^מ.

האָב איך מיך געשטעלט דאָרטן אויף דער גמרא, וואָס די גמרא זאָגט אין ראש השנה^מ, ער רעכנט אויס די עונשים [שונים שנידונין בעולם הבא], זאָגט ער, המינים ואפיקורסים האָבן נישט קיין תקנה, גיהנם פֿלֶה והם אינם פֿלֶים, [וכל כך למה], בשביל שפשטו ידיהם בַּזְבּוּל, [ופירש רש"י: שהחריבו בית המקדש בעונם].

האָב איך געפרעגט א קשָׁא, וואָס הייסט פשטו ידיהם בזבול.

^ט עיין באור החמה (לר"א אזולאי בעל חסד לאברהם) על הזוהר הק' (משפטים קכ). שכתב בתוה"ד וז"ל: וכן "עוף השמים" הם החיצונים נגדיים לו' קצוות עליונים, והם ערב רב, והם סוד נשמות מלילי' שזורקם אפילו בישראל, והם רשעי ישראל הנוספים באומות וכו'. וענין עמלק ירצה כל אותם שלקו עם ה' על ידם, דהיינו עִשׂו וְיִשְׁמָעֵאל שהם ערבוּבֵיא בישא, שכולם נתערבו אלו באלו, וזרע עמלק נתערב בהם, דהיינו נשמות טמאות שלילי' זורקת בהם, כדי להרע לישראל וללקות אותם, ויש רשעי ישראל שהם נחשבים מכללם, וז"ש (כוזר שם) "וערבוּבֵיא בישא דישראל", שהם פריצי ישראל, מְקַרְסֵין וּמְחַרְבֵין מִמֶּנּוּ יִשְׂרָאֵל (ישעי' מט, יז), ואלו להם גם כן נשמת ערב רב וכו'. ומפני שבחטא אדם הראשון נתלבשה תבואה בד' קליפות וכו' יתלוו לנשמות הקדשות נשמות רעות מאלו הקליפות, והם רשעי ישראל וחטאיהם, ולכן צריכים גלות, לצרף וללכּוּן ולברר אוכל מתוך פסולות, שמצטרפות הנשמות, דהיינו "עד שיתברר אוכל" דקאמר (כוזר שם) "דהיינו ערב רב" ערבוּבֵיא בישא, הם נשמות רשעים פריצי ישראל המתערבים בהם:

^מ עיין זה באורך בס"ג ואתחנן תשי"ז (לשון קדשו סח, אות ג-ז), ושם מזכיר רבינו דהתירוצ הראשון בביאור הגמרא ר"ה כבר אמר כמה פעמים, ומחדש שם להוסיף גם תירוצ השני. ולאחר מכן כתב רבינו ב' התירוצים בהקדמת ויואל משה, וכמו שמזכיר כאן.

וכן האריך רבינו בזה בס"ג בא תשט"ו (לשון קדשו קונטרס טו), בא תשכ"ב (קונטרס נא), בהר תשכ"ב (קונטרס קג), שבת חוה"מ פסח תשכ"ו, ובדברי יואל ליום כיפור (אות פט) ולשמות תורה (אות סה), ובדרשת הושענא רבה תשי"ט. וכן מזכיר מזה בסעודת פורים תשכ"ז (למחרתו של הדרוש וכו') ממה שאמר בכאן, וכמוכא להלן.

^{מא} בגמרא ראש השנה (זי): פושעי ישראל בגופן, ופושעי אומות העולם בגופן, יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חדר, לאחר שנים עשר חדר גופן כלה נשמתן נִשְׁרָפֶת, ורוח מְפַרְתֵּן תחת כפות רגלי צדיקים וכו'. אבל המינין והמסורות והאפיקורסים [פירוש רש"י: המינין וכו', הנוצרי אשר הפכו דברי אלקים חיים לרעה. והמסורות, מלשינים שמוסרים ממון ישראל ביד עכו"ם. אפיקורס, מבזה תלמידי חכמים], שכפרו בתורה [האומרים אין תורה מן השמים], ושכפרו בתחיית המתים, ושפירשו מדרכי צבור [מדרכי ישראל], ושנתנו חתימתם בארץ חיים, ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון יִרְבֵּעַם בן נבט וחביריו, יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות וכו', גיהנם כלה והן אינן כלין, שנאמר (תהלים מט, טו) וְצֹרֶךְ לְבָלוֹת שְׂאוֹל מִזֶּבֶל לוֹ. וכל כך למה, מפני שפשטו ידיהם בזבול [שהחריבו בית המקדש בעונם], שנאמר מִזֶּבֶל לוֹ, ואין זבול אלא בית המקדש, שנאמר (מלכים א, ח, יג) כְּנֶה כְּנִיתִי בַּיֵּת זֶל לָךְ וכו', ואמר רבא וְאִינְהוּ מְשַׁפְּרִי שְׁפִירֵי כְּנֵי מְחוּזָא [מעוננים ושמינים היו], וּמְקַרְרִין כְּנֵי גִיְהֵנָם [וכן יקראו להם].

צד

קושיא א – בגמרא ראש השנה

וקשה דמצינו בגמרא כי חורבן הבית היה בשביל עבודה זרה או שנאת חנם, ולא מצינו בשום מקום שנחרב בעון מינות קודם, מ'געפונט נישט [שנחרב הבית בשביל עון מינות].

דער חורבן ראשון שטייט^{מב} וועגן עבודה זרה, און חורבן בית שני וועגן שנאת חנם.

צה

קושיא ב – בגמרא ראש השנה

ועוד קשה, דממה שהביאו זאת בגמרא לאחר החורבן, וכן ממה שהביא הרמב"ם זה להלכה, מזה מוכח כי הוא ענין הנוגע גם בדרושות שלאחר החורבן, ואינו מוכן האידך שייך עת הבזמן הגלות הענין שהחריבו בית המקדש בעוונם

נאָר אַם תּמָצָא לומֵר, אפּשֵׁר איז דעמאָלטס געווען אויך מינים ואפיקורסים אינדערמיט. אָבער מאַי דִּהְיָה הָיָה, [און] דאָס איז דאָך אַ מימרא אין די גמרא^{מא} און דער רמב"ם איז עס מַעֲתִיק^{מב}, [ואם כן] גייט דאָך דאָס אַרױף [אויך] אויף היצט. גייט דען אַרױף די גמרא און דער רמב"ם אויף די אַפיקורסים פון דעמאָלטס? וואָס האָט מען צו שמועסן פון יענע. ס'גייט דאָך אַרױף אויף היצטערט.

און היצט איז דאָך שוין נישטאָ קיין בית המקדש [שיחריבו בעונם].

'ד' [אפיקורסים דהאידינא] האָבן דאָך נישט חרוב געמאַכט דאָס בית המקדש.

צו

ואין לומר דהרמב"ם כתב זאת, לפי שיהא נוגע לעתיד לבא. שהרי לעתיד יכלו כל המינים, והבית המקדש לא יחרב עוד [און] איך קאָן נישט זאָגן [אַז ס'איז] אַ הִלְכָּתָא לְמִשְׁיחָא אויך נישט, [ושלכן כתב זאת הרמב"ם, לפי שהוא כותב גם ההלכות הנוגעים לעתיד].

וואָרן דאָס בנין העתיד וועט נישט חרוב ווערן קיינמאָל, אַזוי שטייט דאָך^{מד}, [אויף] דאָס בית שלישי וועט נישט זיין קיין חורבן, [ואם כן] קען דאָך דאָס נישט זיין מער [נוגע דין זה].

נו וואָס זאָגט מען סתם [אַזא לשון] אויף די אַפיקורסים היצטערט, און ס'שטייט אין רמב"ם אַן הִלְכָּה, אַז חלילה זיי האָבן נישט קיין תַּקָּנָה, [והטעם בגמרא] פאַרוואָס, [לפי] שפּשטו ידיהם בזבול [והחריבו המקדש בעוונם]. ווער חורבן וואָס חורבן, ווי קען דאָס זיין.

^{מב} בגמרא יומא (ט:): מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים וכו'. אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות, עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים.

^{מב} ברמב"ם (תשובה ג. ח. ו): ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא, אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים, המינים והאפיקורסים, והכופרים בתורה, והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל, המורדים ומחטיאי הרבים, והפורשין מדרכי צבור, והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא קיהוקים, והמוסרים, ומטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים, ושופכי דמים, ובעלי לשון הרע, והמושך ערלתו.

^{מד} ומהם בספר הושע (ו. ב): יִחְיֶינוּ מִיָּמִים, בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְמְנוּ וְנִחְיָה לְפָנָיו. ופירש ברש"י: יחינו מיומים. יחזקנו משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו. ביום השלישי, בבנין בית השלישי יקימנו. – וברד"ק שם: יחינו מיומים. זה המאמר הוא על העתיד, ומיומים משל לשני גלויות, גלות מצרים וגלות בבל. ביום השלישי משל לגלות הזה השלישי, שיקימנו ממנו ונחיה לפניו, שלא נגלה עוד לעולם ונחיה תמיד לפניו כל ימי עד שלא נחטא עוד. – ובמצודות: בעת השלישי בגאולה העתידה יקימנו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לא נבוא עוד לגולה.

ובבראשית רבה (צב, ג): וְאֵנִי כְאֶשֶׁר שְׁכַלְתִּי בְּחורבן ראשון, שְׁכַלְתִּי בְּחורבן שני. כאשר שכולתי בחורבן ראשון ובשני לא אשכל עוד.

צו

ב' תירוצים בביאור הנמרא ראש השנה – מה שאמרתיו כבר

וכבר תירצתי בב' אופנים. א] דמה שלא נבנה המקדש בסיבת העונות, נחשב כאילו נחרב בעונות. ב] או בשביל שלמעלה בשמים נבנה הבית המקדש תמיד על ידי עבודת הצדיקים, והרשעים בעונם מחריבין למעלה מה שהצדיקים בונים

איך האב דעמאלטס געזאגט צוויי תירוצים.

א] אפשר ווייל [ס'שטייט] (ירושלמי יומא פ"א, ה"א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו. [וממילא] דאס 'הייסט' אַזוי [שההם החריבו המקדש], ווייל דורך זיי ווערט 'נישט געבויעט'.

ב] אָדער ווייל [טאָקע] זיי מאַכן תָּרוּב. [ווייל] ס'בויעט זיך דאָס בית המקדש [השלישי] אויבן [בשמים], דורך די מַעֲשִׂים [טובים של הצדיקים, והרשעים במעשיהם הם מחריבים מה שבונים הצדיקים למעלה].

איך וועל דאָ נישט איבער'תּוֹרָן, ס'שטייט דאָך אין ויואל משה אין די הקדמה^מ.

צח

המשך ההקדמה לישוב קושיא כג

ולתירוין חדש בביאור הנמרא ראש השנה

אמנם עתה נראה להוסיף עוד תירוין בזה, על פי דרך הוורד דענין מוחית עמלק קאי על אותם שמגולגל בהם נשמת עמלקים אָבער היצטערט דאָכט זיך מיר [א דריטער תירוין].

^מ וז"ל רבינו שם בהקדמת ויואל משה (עמוד ט): והאמת שכל דרכי המינות רח"ל מעכבים את הגאולה, כמבואר בגמרא המינין והאפיקורסין וכו' יורדין לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות, גיהנם כלה והם אינם כלים וכו', מפני שפשטו ידיהם בזבול וכו' ופירש רש"י ז"ל שהחריבו בית המקדש בעונם. והובאו הדברים ברמב"ם, אלא שהוסיף בלשונו הזהב 'שכפרו בביאת הגואל'. • ולכאורה אינו מובן הטעם שאמרו בגמרא בשביל שהחריבו בית המקדש בעונם, חדא דלא מצינו שנחרב ביהמ"ק בעון מינות, דהרי בית הראשון נחרב בעון עבודה זרה, ובית שני בשביל שנאת חנם, ולא מצינו מוזכר בשום מקום עון מינות ואפיקורסות. • ועוד, אף אם נניח שהיה אַז גם עבירה דמינות, יתכן לומר כן רק על מינים ואפיקורסים שהיו בזמן הבית. אבל כיון שנאמרה מימרא זו בימי חכמי הש"ס בעתם ובזמנם, וגם הובא ברמב"ם ז"ל להלכה, על כרחך דקאי גם על כל המינים והאפיקורסים שבכל הדורות, וגם, אי אפשר לומר דקאי רק על המינים שבזמן הבית, כי מה נפקא מינה לן בזה, הרי מה דהוה הוה, והבית השלישי הרי לא יחרב עוד כנודע. ומבואר במסכת מגילה (יז:.) בסידור תפלת השמונה עשרה, שקודם בנין הבית יכלו המינים והאפיקורסים. ואם כן איך אמרו סתמא על המינים והאפיקורסים שבכל הדורות וכל הזמנים, שטעם העונש הקשה עליהם הוא בשביל שפשטו ידיהם בזבול שהוא ביהמ"ק, הלא אין לנו ביהמ"ק זה קרוב לאלפים שנה, ואיך אפשר לומר עליהם שפשטו ידיהם בדבר שאינו במציאות כלל. וצריך לומר שהוא על דרך שאמרו חז"ל כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, והמינים והאפיקורסים גורמים בעוונותיהם שלא נבנה בית המקדש, ולכן הוי כאילו החריבו אותו, ועבור זאת נקראים פושטים ידיהם בזבול.

אי נמי אפשר לומר על דרך שאמרו שבית המקדש של מעלה נבנה על ידי עבודת הצדיקים ומעשיהם הטובים, וכשהיה נגמר הבית המקדש של מעלה יבא משיח צדקנו, אבל הרשעים במעשיהם גורמים חורבן למעלה והורסים מה שהצדיקים בונים שמה במעשיהם הטובים. • ופעם אחת אמר מרן הקדוש מצאנו בעל דברי חיים זלה"ה בשלחנו השטור, שהבית המקדש של מעלה נגמר, אלא שחסר עדיין הפרוכת. וענה הרה"ק רבי יהושע מטאמאשוו זלה"ה שאנחנו באמננה שלימה שרבינו הקדוש יוכל לעשות הפרוכת. ולא השיב אַז הדברי חיים זלה"ה דבר. אלא פעם אחרת כשישב אל השלחן התחיל לומר "מהיכן אתם יודעים שלא עשיתי את הפרוכת, אלא שרשע גדול במעשיו קרע אותה". • ומבואר בגמרא (תגינה יב:) גבי ז' ריקיעים, שברקיע הנקרא "זבול" בו ירושלים ובית המקדש מוזבח בניו, ואם כן אלה הרשעים גורמים בעוונותיהם עד לב השמים ברקיע הנקרא זבול ששם ירושלים ובית המקדש, ונעשים שמה חורבנות רח"ל על ידי עוונותיהם, והם פושטים ידיהם בזבול ומחריבין. • לכן מתגבר הס"מ להמשיך את העולם אחר מחריבי הזבול, ומטעה את הבריות לומר עליהם שהם מצילים, כדי לעכב על ידי זה את הגאולה. שומו שמים על זאת. [ועיין עוד שם בשם הורד קודש (פרשת כי תצא) בענין זה שהצדיקים בונים למעלה, והרשעים הם המחריבים, ואכמ"ל].

היצטערט ווען כ'האב דאָ מתבונן געווען אין די מעשה פון עמלקין, קלער איך
 לבאר דברי הגמרא בראש השנה, וליישב גם מה שדקדקתי לעיל (בקושיא כג) אויף] די מכילתא, וואָס
 די מכילתא זאָגט אז ס'איז אַ שְׁבוּעָה מ'זאל נישט מקבל זיין קיין גר עמלק, און ס'איז
 דאָך געווען מבני בניו של הָמָן [למדו תורה].
 [קלער איך, אז] אפשר איז גאָר אַן אַנדערער מָכוֹן [דעריין].

צט

[דהנה] איך האָב דאָך שוין געזאָגט (באות צב) וואָס דער אור החמה זאָגט, [בענין וואָס]
 אויפן ערב רב מ'ישָׁרָאֵל' זאָגט ער [בזוהר] אז ס'איז זָרַע עמלק, [ולכאורה] ווי קען דאָס
 זיין, זיי זענען דאָך [נולד] מ'זָרַע יִשְׂרָאֵל. זאָגט דער אור החמה [דאָס] מיינט מען די
 נְשָׁמוֹת, זיי האָבן נְשָׁמוֹת פון די עמלקים, [און] פונעם ערב רב. מ'מיינט נישט די
 גופים.

ק

וכן על דרך זה צריכין לבאר במה שכתב הרמב"ם על הכופרים כי בידוע שלא עמדו רנלי 'אבות' בחר סיני,
 דקשה גם כן והלא הרבה מהם נולדו מן הכשרים שבישראל. אבל להאמור הכוונה בתואר 'אבות' על גלגולם
 הקדום, והיינו שאותם העמלקים שברור הראשון, הם חוזרים ומתגלגלים במשך הדורות, והן הן האפקורסים
 שברור

[וכעין זה מצינו ווי] איך האָב שוין דאָס אַסאָך מאָל געזאָגט, וואָס דער רמב"ם זאָגט
 דאָך אויכעט¹⁰, אז די וואָס זענען אָפּיקורסים [איז] בידוע שלא עמדו אבותיהם על הר
 סיני.

איי זיי זענען דעך דאָך געבוירן ביי אידן.

מוז איך אויך זאָגן אז ער [הרמב"ם] האָט געגלייבט [בחכמת הגלגול]¹¹. ער מיינט [צו]
 זאָגן אז] ס'איז אַ גִּלְגּוּל [מאותם שלא עמדו על הר סיני], זיי זענען נאָכאַמאָל מְגַלְגֵּל געוואָרן
 [בתוך אנשים מזרע ישראל].

¹⁰ באגרת תימן להרמב"ם: ואתם אַחֲיֵינוּ, חזקו ואמצו והשענו על הפסוקים האלה האמיתים, ואל יבהילו אתכם
 השמדות אם תכפו אתכם, ואל יפחיד אתכם תוקף יד האויב עליהם וחלישת אומתנו. שכל הענין הזה אינו רק
 נסיון ובהינה, להראות אמונתכם וחבתכם בעולם, ושלא יחזיקו בדת האמת בעתות כאלו אלא החכמים יראי ה'
 מזרע יעקב הזרע הטהור והנקי שנאמר עליהם (ויאל ג, ה) וּבְשָׂרֵי יָדֵים אֲשֶׁר ה' קָרָא, ביאר שהם יחידים, והם
 האנשים שעמדו אבותם על הר סיני ושמעו הדיבור מפי הגבורה ושלחו ידיהם ואמונתם לברית וקבלו על עצמם
 המעשה והקבלה ואמרו כל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז), וחייבו דבר זה עליהם ועל הבאים אחריהם,
 שכן כתוב (נצבים טז, כח) לֹנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם. ׀ וכבר הבטיחנו הבורא יתברך כאדם הנכנס ערב לחבירו, ודי לנו
 בערבותו, והודיענו שכל מי שעמד על הר סיני שהם מאמינים בנבואת משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם
 ובניהם ובני בניהם עד עולם, שכן אמר הקב"ה יתברך (שמות יט, ט) הִנֵּה אֲנִי בָא אֵלֶיךָ בְּעָבֹר יְשַׁמֵּעַ
 הָעָם בְּדַבְרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם. לפיכך יש לדעת, שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא,
 שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו ז"ל על כל המסתפק בנבואה, לא עמדו 'אבותיו' על הר סיני.
 המקום יצילנו ויזילכם מן הספק, וירחיק ממנו ומכם המחשבות המביאות לידי ספק ולידי מכשול.

¹¹ ועיין בדברי רבינו בליל ש"ק בראשית תשט"ז (בכידושי תורה תשט"ז, עמוד גג): דהנה השי"ת אמר למשה בשעת
 מתן תורה (יתרו יט, ט) וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם, שהוא הבטחה שהכלל ישראל יהיו תמיד מאמינים, ומהאי טעמא
 כתב הרמב"ם באגרת תימן שמי שאינו מאמין בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני. וכדאי גזונת כתב גם כן
 הרמב"ם ז"ל (נצבים כט, יז). והקשו איך שייך לומר שלא עמדו אבותיו על הר סיני, הלא מצינו לפעמים שצדיקים
 יש להם בנים רשעים וכמו שנאמר (יחזקאל יח, י) וְהוֹלִיד בֶּן פְּרִיץ, ואיך אפשר לומר שלא עמדו אבותיו על הר
 סיני. והרמב"ן (סם) כתב שהוא סוד גדול לא אוכל לפרש בו. ובריקאנטי (פרשת נצבים) ביאר כוונתו על פי חכמת
 הגלגול, שאע"פ שעכשיו הוא בן צדיק, על כרחך הוא בן הפרץ מגלגול הקדום, ועל זה [על גלגולו הקדום]
 אפשר לומר שלא עמדו על הר סיני. ומזה ראייה שגם הרמב"ם ז"ל האמין בחכמת הגלגול, דאם לא כן אין
 פירוש לדבריו, שאין שייך לומר שלא עמדו אבותיו על הר סיני, אם לא על ידי גלגול.

קא

והענין הוא כמבואר בדברי האר"י ז"ל, כי לגלגל השני קרוי בתואר "בן" לגלגל הראשון שנקרא "אב". וכמו שמפרש בדברי הגמרא צדיק ורע צדיק "בן" רשע

[ומה שקראם 'אבותם', הוא כעין] ווי מ'זעט דער אר"י הקדוש זאָגט [על לשון הגמרא]^{מח} צדיק וטוב לו צדיק 'בן' צדיק, צדיק [ורע לו] צדיק 'בן' רשע.

זאָגט דער אר"י הקדוש^{מט}, דאָס מיינט מען אין פריערדיגן גלגול [היה צדיק או רשע, והגלגול של עתה] דאָס ווערט אָנגערופן א "בן" [לגלגול הקדום שנקרא אב].

[ומה שאמרו] צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, [מיינט אז] ער איז אין פריערדיגן גלגול אויך געווען א צדיק, הייסט ער 'בן' צדיק.

און [צדיק] 'בן' רשע [מיינט] אז אין פריערדיגן גלגול איז ער געווען א רשע, און היצט איז ער א צדיק, הייסט ער [צדיק] בן רשע.

ועיין הענין באורך בס"ג ראה תשי"ט [לשון קדשו ע, אות נא-נד]. ומסיים שם רבינו וז"ל: זעט אויס אז דער רמב"ם האָט אויך געוואוסט, ער האָט אויך מאמין געווען ס'איז דאָ א חכמת הגלגול, כאָטשיג בימיו [עדיין היה סוד זה באתגליא], ער האָט נאָר נישט געוואָלט רעדן דערפון. אזוי ווי דער רמב"ן זאָגט דאָך אויך [אין מ'קען דאָס נישט מַגְלָה זיין].

ווען ער דברתי יואל וישלח [עמוד קכא], ובדרשה שב"ק בהעלותך תשט"ו בעיר לאַנדאָן [נדפס בחידושי תורה ודרשות מא"י עמוד יג, ובדברי יואל חנינא בהעלותך]. וע"ע בעל הגאולה ועה"ת [סימן סא-סב], ועוד.

[ובענין שהיה חכמת הגלגול 'בסוד', עיין בס"ג שמות תשי"ז [דברות קודש לשוכבים ח"ב עמוד רסג] וז"ל: דעם חכמת הגלגול האָבן זיי דאָך פריער געהאלטן בסוד, צווישן די ראשונים. [הערשטן] שפעטער איז עס אַרויסגעקומען באתגליא, אָבער ווילאנג ס'איז נאָכנישט אַרויסגעקומען דער זוהר הקדוש [בדפוס], און די כתבי האר"י, איז עס געווען א סוד נפלא, פריער איז דאָס געווען באהאלטן].

^{מח} בגמרא ברכות (ו): בקש [משה] להודיעו דרכיו של הקב"ה, ונתן לו, שנאמר (תשא לג, יג) הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ. אמר לפניו, רבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו ויש רשע ורע לו. אמר לו, משה, צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק בן רשע, רשע וטוב לו רשע בן צדיק, רשע ורע לו רשע בן רשע. ◦ אמר מר צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע, איני והא כתיב פֶּקֶד עוֹן אָבֹת על בָּנִים, וכתיב (דברים כד, טז) וּבָנִים לֹא יוֹמְתוּ עַל אָבוֹת, ורמזין קרא אהדי, ומשנינן לא קשיא הא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אלא הכי קאמר ליה צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור רשע וטוב לו רשע שאינו גמור רשע ורע לו רשע גמור.

^{מט} עיין בשער הפסוקים (פרשת יתרו): הנה הנשמות כולם נתערבו טוב ורע בחטאם של אדם הראשון וכו', אבל כל אחד כלני מדרגתו, ויש מי שמוני רע ומעוטו טוב, ויש להפך, ובוהי יש מדרגות רבות, אבל אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, כי כולם מורכבים מטוב ורע כנוצר. ומי שרובו רע נקרא רשע, ולהפך נקרא צדיק. והנה הרשע בכל גלגול שמתגלגל להתברר, מוסיפין רשע חדש על הגלגול שעבר, ולכן נגמר ברורם חכפ בארבע גלגולים לבד. והטוב שבהם נברר, וניתן לראוי לו שיהיה משורש נשמתו, כמ"ש ז"ל [חגיגה טו]. זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, והרע הגמור נשאר בו, וכולו פסולת גמור, והולך לאבדון ואין לו עוד תקוה כלל, כי אין בו נצוץ טוב כלל. אבל מי שרובו טוב, והם הצדיקים, אדרבא בכל פעם שמתגלגלים נתקנים יותר מבראשונה. אבל בהכרח הוא שבכל גלגול חוטאים איזה חטא משונה מן הגלגול שעבר, ולכן הם מתגלגלים עד שישלימו כל התרי"ג מצות כולם, ועד שיתקנו כל מה שחטאו בכל גלגול וגלגול, ועל ידי כך מתארכים עד אלפים גלגולים. ◦ וזה שאמר הכתוב פֶּקֶד עוֹן אָבֹת על בָּנִים על שְׁלִישִׁים וְעַל רִבְעִים, רצ"ל שמביאים עד ארבעה גלגולים, ובגלגול השני נקראים 'בָּנִים' בערך הראשון, ועוד אין להם תיקון כלל, אבל אין זה אלא לְשׁוֹנְאָיו, שהם הרשעים הגמורים. אבל עם כל זה הקב"ה עֲשֵׂה חֶסֶד אַחֵר, שהוא שיתגלגלו עד לְאֱלֵפִים דור, וזה הוא לְאֵחָבִי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי. [ומקור ענין זה הוא בוזהר (יתר צא:א) ותיקוני זוהר (קב. קלח). וע"ע בשער הגלגולים (הקדמה ד, ועוד)].

ועיין עוד בספר הגלגולים (פרק ו) וז"ל בתוך הדברים: וז"ש על רַבְעִים לְשָׁנָי, כשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם, רצ"ל כי גלגול ראשון נקרא אב והשני נקרא בן, וכשאוחזין בידיהם מעשי אבותיהם, מעשי הגלגולים הראשונים, ועל כן נקראו לְשָׁנָי, אז אינם מתגלגלים אלא עד רַבְעִים, שהם אחד חֶסֶד וְגו' גלגולים. אך כשמתחילין לתקן ומניחין מעשי אבותיהם, ועל כן הם נקראים אהוביו ושומרי מצותיו, ואז ועושה חס"ד (גימטריא גלגול) לאלפים, שיתגלגלו עד אלפים גלגולים, ואמנם לאו דוקא אלפים, שאפשר שיתקונו בפחות מאלפים, אלא הכוונה שאם יצטרכו יהיו עד לאלפים. [ועיין עוד במשנת חסידיים (מסכת גלגול פ"ב אות ח), ועמק המלך (שער ט"ז פ"מ), ושל"ה הק' (תושב"כ פרשת תצא)].

[ווייל] דאָס ווערט אָנגערופן "בֵּן", ווען מ'איז מַגְלָל.
אַזוי זאָגט דאָך דער אר"י הקדוש.

קב

ישׁוב קושיא כג

ובזה מווישב מה שאמרו בגמרא מבני בניו של הָמָן למדו תורה ברבים, דאין הכוונה על אנשים שגופם נולד מזרע המן, דאז לא היו יכולין לקבל מהם גר, אבל הכוונה על הנולדים בשאר אומות, ונשמותיהם הוא גלגול משורש בני המן, אשר הם נתגייירו ושוב באו לידי תיקון, עד שלמדו תורה ברבים

איבערדעם קלער איך.

דעס וואָס די גמרא זאָגט מבני בניו של הָמָן למדו תורה ברבים, מיינט מען ס'איז מגולגל געוואָרן נַשְׁמוֹת (משורש הָמָן, בזרע שאר האומות אשר נתגייירו לבסוף, והם נקראים 'בני בניו' מצד נשמתם, אלא שהם מקצת חלק הטוב שבהם, אשר נתקנו בגלגול הבא).

דאָס ווייט קיינער נישט [שהם גלגולים משורש של הָמָן, נאָר] חכמינו ז"ל האָבן דאָס געוואוסט פֿרוּחַ קִדְשָׁם. [און] מ'מיינט נישט טאַקע 'קִינְדֶּער' [ממש, שגופם נולד מזרע הָמָן, שהרין] מ'איז דאָך נישט מקבל קיין גר פון 'זיי'. [נאָר מ'מיינט] טאַקע גֵּרִים [שנולדו] פון אַנדערע [אומות, שמתרין לקבלן]. נאָר וואָס דען, אָבער די נַשְׁמוֹת [של] איז געווען גאָר [אז] 'מבני בניו' של הָמָן זענען געווען דערין.

ס'איז עפעס געווען [פון] די וואָס ס'איז געווען [מחלק הטוב שבהם וואָס] מ'האָט נאָך געקענט עפעס אַרויסקלויבן [אוכל מפסולת, ולברר הטוב מן הרע]. האָט דער בורא כל עולמים אַרויסגעקליבן די נַשְׁמוֹת. דאָס ווייס מיר אונז נישט. און ס'איז אַראָפּגעקומען [נשמתם בשאר אומות]. אָבער אַזוי אין פֿשְׁטות נישט [שאותם שגופן נולדו בפשטות מזרע עמלק והמן, אין מקבלין אותם לגרים].

קג

תירוצין חדש בביאור הנמרא ראש השנה

וכמו כן יש נשמות שהם מזרע עמלק אשר לא נתקנו כשחזרו ונתגלגלו, רק הוסיפו לקללל יותר, והן הן המינים והאפיקורסים שבדורות האחרונים. וממילא שפיר קאי גם עליהם קאי מה שאמרו שנידונין לדורי דורות לפי שפשטו ידיהם בזבול, כי הן הן אותן הרשעים עצמן שבזמן החורבן, אשר חזרו ונתגלגלו עתה ברור האחרון

לפי זה קאָן זיין אַזוי. [דכמו כן] ווידעראום פאַרקערט^א.

אין די עֵרֶב רַב וואָס זענען מַצִּירִים לִישְׂרָאֵל, וואָס זענען מַסִּיתִים וּמַדִּיחִים לִישְׂרָאֵל, [אף כשגופם נולדו מזרע ישראל, אמנם] דאָס איז די נַשְׁמוֹת פון די עַמְלָקִים. [והם גלגולים] פון די [מינים ואפיקורסים] וואָס זענען געווען ביי חורבן [שהם 'הבריונים' שהיו בימי רבן יוחנן בן זכאי].

^א כי ברוב הנשמות שהם מחלק הרע של שורש המן, אדרבה הם הם עיקר העמלקים, אשר עמהם לוחמין מלחמת עמלק בדורות האחרונים עד דורו של משיח, כי אותם שגופן נולדו מעמלק כבר אבד הידיעה מהם ואולי גם כבר נאבד זכרם, וכמו שהארין רבינו בס"ג בשלח תשס"ז [לשון קדשו רכז ח"ב] עי"ש. וכל זה לענין מלחמת עמלק, ומה שנאמר "אמחה" על ידי הקב"ה. אבל לענין ההלכה שאין מקבלין גרים מזרע עמלק, בזה שפיר אזלינן בתר הגופים, ולכן היו מותרין לקבל אותם, והמסבב כל הסיבות סיבב שאותן שהם מחלק הטוב וצריכים להתתקן, יהיו נולדים בשאר אומות ויתגייירו.

^א דכשם שפירשנו בבני בניו של המן, שהם גלגולים מבני המן, אשר חזר והותקנו כשנתגלגלו. כמו כן יש להיפך, דיש כאלו שהם חזורים ומתקלקלים יותר כשבאים בגלגול, והן הן המינים והאפיקורסים שבדורות האחרונים.

קאָן טאַקע זיין דאָס איז די זעלבע (נשמות של הבריונים, שחזרו ובאו עתה בגלגול בדורות האחרונים).

קד

דאָס איז דער פֿשט שפּשטו יִדיהם בִּזְבוּל.

[והכוונה אויף] 'די' מינים, די וואָס זענען 'היצט' מינים וּאָפּיקוֹרְסִים [וואָס אויף זיי] זאָגט דאָךְ דער רמב"ם בידוע שלא עמדו אבותיהם על הר סיני, דאָס איז פון 'די' וואָס זיי האָבן געהאַט אַ חֶלֶק [אינעם חורבן בית המקדש], פון 'די בְּרִיּוֹנִים' וואָס זיי האָבן געהאַט אַ חֶלֶק אין חורבן בית המקדש²¹.
די זענען נאָכאַמאָל אַראָפּגעקומען היצטערט [בדור האחרון]²².

קה

ואלמלי היו מתקנין מעשהם עתה בגלגול אחרון, היו נתקן חטאם מגלגול הקדום, וכעין שהיה בבני בניו של המן נאָר ווען זיי העטן גיווען געווען מִתְקֵן געווען [בגלגול זה].
ווען זיי העטן זיך נישט גיווען אַריינגעלאָזט - לאַ עלינו - אין מִינּוֹת אוּן אָפּיקוֹרְסוֹת.

העטן זיי גיווען פאַרראַכטן 'דעם' חטא [הקדום] אויכעט, וואָס זיי זענען געווען פֿשטו יִדיהם בִּזְבוּל. [והיה נעשה בהם כעין אותן שאמרו עליהם כי מבני בניו של המן למדו תורה בריבים].

קו

אבל יען שלא תיקנו רק המשיכו עוד יותר בקלוקלם, על כן הם נידונין לדורי דורות אף על חטאם שעשו בגלגולם הקדום בזמן הבריונים, שהחריבו בית המקדש בעונם אָבער אַז זיי זענען 'געבליבן' מינים וּאָפּיקוֹרְסִים, 'האַלטן זיי אויף' די גאַולה [ובנין בית המקדש השלישי], און זיי זענען מִסִּיתִים לִישָׁרָאָל [להחטיאם] מיט אַזעלעכע מַעֲשִׂים וואָס דורכדעם איז נישט געווען די גאַולה.
ממילא 'קומט אַפִּיר' דער ערשטער חֲטָא [שבגלגול הקדום], וואָס זיי זענען געווען פֿשטו יִדיהם בִּזְבוּל.
וואָרן 'די' זענען געווען פֿשטו יִדיהם בִּזְבוּל, 'דעמאַלטס' טאַקע [בזמן החורבן].

קז

דאָס איז דער פֿשט שפּשטו יִדיהם [בִּזְבוּל].

די מינים וּאָפּיקוֹרְסִים האָבן פאַרדעם נישט קיין תְּקִנָּה, ווייל דאָס איז 'די' [זעלבע נשמות] וואָס זענען געווען פֿשטו יִדיהם בִּזְבוּל, דעמאַלטס בִּשְׁעַתֵּן חורבן, בעונינו הרבים.

און אַצינדערט 'האַלטן זיי אויף' גאַלְתֵּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.
בעונינו הרבים 'די' מינים וּאָפּיקוֹרְסִים, וואָס מ'לאָזט זיך פאַרפירן פון זיי.
דאָס איז די זעלבע, 'דאָס' איז עס²³.

²¹ כמבואר בגמרא גיטין (דף נו) עיי"ש.

²² וכמבואר לעיל בבאור דברי הרמב"ם בידוע שלא רגלי 'אבותם' בהר סיני, דהיינו כי בידוע ששורש נשמתם בגלגולים הקודמים היו מזרע עמלק והערב רב, ולא משורש ישראל.

²³ ולמחרתו בסעודת פורים תשכ"ז (לשון קדשו צו, אות יז-כז) חזר רבינו על דבריו אלו שאמר כאן בס"ג זכור, וזל"ק שם: איך האָב געזאָגט דעם שְׁבֵת. ס'איז דאָךְ אַ פֿלאַ, דער מכילתא זאָגט אַז ס'איז געווען אַ שְׁבוּעָה אַז מ'טאָר

קח

חקרמה לישוב קושיא ח-טו

איבערדעם זאגט ער וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ, תִּמְחָה אֶת זְכָר עַמְּלִיךָ. (וידקדקנו לעיל) וואָס איז דער פֿשט (באומרו למחות זכר עמלק דייקא) בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֶיךָ מִסָּבִיב.

קט

המינים ואפיקורסים דרכם לבוא בתחבולות 'מסביב' על ידי ממוצעים שונים, והם האנשים אשר מתחברים עם האפיקורסים אבל הם נראים כבשרים וצדיקים ומעורבים בישראל, ועל ידי זה עולה בידם להסית לב רבים מישראל אחרי האפיקורסים

[נאָר] לאָמיר זען.

די מינים ואפיקורסים וואָס זענען געווען דעמאָלטס, וואָס זיי האָבן דעמאָלטס מסייע געווען בעונינו הרבים צום חורבן, [שהם] די בְּרִיוֹנִים, און אפילו [דעס] וואָס טוען זיי היינט, [זה דרכם תמיד לבוא 'מסביב' בערמות ותחבולות].

קי

הוא כעין עצת ירבעם, שהושיב רשע אצל צדיק, ואמר רשע לצדיק וכי סלקא דעתך שאלך כירבעם ירצה בעבודה זרה, ועל ידי זה עלה בידו להחתים גם הצדיקים, כי יסכימו לכל מה שיצוה ירבעם

[וכעין ווי] די גמרא זאגט ביי יִרְבְּעָם', - איך האָב עס שוין אַסאַךּ מאָל געזאָגט. - די גמרא זאָגט^ה [אויף וואָס ס'שטייט ביי] יִרְבְּעָם, וְיוֹעֵץ הַמֶּלֶךְ (מלכים א' יב, כח), זאָגט די

נישט מקבל זיין קיין גרים פון הָמָן, פון עַמְלִיךָ. צום סוף זאָגט די גמרא די בני [בניו של] הָמָן למדו תורה ברבים, נו וויאזוי האָבן זיי געלערנט תורה ברבים, וויאזוי האָט מען געמעגט [לקבלם לגרים]. אַסאַךּ תירוצים איז דאָ [דערויף], אָבער ס'איז אלעס שווער. איך האָב אויך שוין געזאָגט תירוצים. [אָבער] היי יאָר דאָכט זיך מיר, האָב איך געזאָגט דאָכט זיך מיר אַ תירוץ נכון. ○ ס'איז דאָ 'נְשִׁמוֹת' [קדושות] וואָס זענען דאָך געפאַנגען [בין הקליפות] 'איבעראַל' נעבעך [בכל האומות, ובתוכם אצל העמלקים]. דער בורא כל עולמים האָט אַרויסגענומען [ניצוצים הקי] פון עַמְלִיךָ, אים [אלוין] דאַרף מען 'מוחה' זיין, און דעס וואָס ס'איז עפעס דאָ [ניצוצי קדושה השבויים שם] האָט דער בורא כל עולמים אַרויסגענומען [מתוכן] און ער האָט זיי אַריינגעשיקט אין אַנדערע אומות, דאַרט וואו מ'קען יאָ מקבל זיין גרים. [ובאופן זה נמצא כי] 'על פי הַלְכָה' איז ער געקומען פון אן אַנדערע אומה, האָט מען געמעגט מקבל זיין [לגר אפילו] דעם וואָס ער האָט גיהערט [לשוש עמלק, וואָס] זיין נְשִׁמָה האָט ער געהאַט [פון דאַרט]. [ומה שנקארב בני בניו של הָמָן, ווייל] ס'שטייט דאָך אין אַר"י הקדוש, [בביאור הגמרא] צדיק וטוב לו צדיק 'בן' צדיק [צדיק ורע לו צדיק] 'בן' רשע, [דהכוונה] אז ס'קומט פון פריערדיגן גלגול הייסט ער אַ "בן". דאָס איז דער פֿשט, "מבני בניו" [של הָמָן למדו תורה ברבים].

דאָכט זיך מיר איך האָב געזאָגט אַ גוטן פֿשט מיט דעם, [לכאור] וואָס ס'שטייט אויף מינים ואפיקורסים אז ס'איז פֿשט וְיָדִיהָ בְּזִבּוּל. [נדלכאורה] ס'איז דאָך עפעס הפֿלא ופֿלא, ווער שמועסט [בגמרא מן דור מחריבי המקדש, מ'שמועסט דאָך [פון] היינט, [ובזמן הזה] וואו [איז דאָ] אַ זבול [שיפשו בו ידיהם], ווער וואָס ווען, ווער האָט [פושט ידו במקדש], ס'איז דאָך נישטאָ אַרגנישט [שאין בית המקדש קיים]. און קיין הלכתא למשיחא איז עס אויך נישט, [ואם כן] פאַרוואָס ברענגט עס דער רמב"ם (תשובה ג, א), און די גמרא [עלמם]. ○ איך האָב געזאָגט שוין [לתרץ בזה], אין וויאל משה זאָג איך צוויי תירוצים אַנדערע, [אָבער] דאָכט זיך מיר 'דער' [תירוצין] איז [נאָך] בעסער, וואָס איך האָב היצט געזאָגט [בס"ג זכור]. אז "די" [זעלבע מינים ואפיקורסים פון היינט] זענען געווען דעמאָלטס ביים "חורבן". 'די' - לאַ עלינו, רחמנא ליצלן - 'די' בְּרִיוֹנִים [שכדור הזה], דאָס איז די זעלבע בְּרִיוֹנִים [שבזמן החורבן]. די האָבן 'דעמאָלטס' געהאַפֿן נעבעך חרוב מאַכן דעם בית המקדש, און 'היצטערט' מאַכן זיי, העלפן זיי אויפצוהאַלטן די אַגוּלָה [ובנין השלישין]. ○ [נאָר] ווען זיי העטן זיך נישט אַזוי אויפגעפירט [כמעשהם] שבוור הזה], העט עס געווען גיווען אַ תיקון אויף וואָס זיי האָבן דעמאָלטס געטון [בזמן החורבן]. [אָבער] 'אזוי אַרום' [שקלקלו והשחיתו גם בגלגול זה, לא נתקן עונם הקדום, ונמצא] איז פֿשט וְיָדִיהָ בְּזִבּוּל, מיינט מען דעם 'עון הקדום' וואָס ס'איז 'אַמאַל' געווען פֿשט וְיָדִיהָ בְּזִבּוּל.

^ה בגמרא סנהדרין (קא: קב): מידי וְיוֹעֵץ הַמֶּלֶךְ וְיַעֲשֵׂה שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב, וְיֹאמַר אֲלֵהֶם רַב לָכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָעִלּוּךְ מֵאַרְץ מִצְרַיִם, וְיִשֶּׁם אֶת הָאֹהֶד בְּבֵית קָל וְאֶת הָאֹהֶד נִתֵּן בְּדָן (מלכים א' יב, כח-כט). מאי וְיוֹעֵץ, אמר רבי יהודה שרושיב רשע אצל צדיק [פירש"י]: ואומר להם להעמיד להם צלם אחד בבית אל, ואחד בִּזְנוּ, הסכימו עמו. אמר להו חתמתיו על כל דעבידנא, אמרו ליה הין. אמר להו מלכא בעינא למיהוי, אמרו ליה הין. כל דאמינא לכו עביתו, אמרו ליה הין. אפילו למפלח לעבודת כוכבים, אמר ליה צדיק, חס וחלילה. אמר ליה

גמרא אין סנהדרין, שהושיב רשע אצל צדיק.

ער האָט צוזאַמגענומען א רשע מיט א צדיק, און דער צדיק האָט געזאָגט ווי קאַנסטו קלערן אויף ירבעם'ן אז ער מיינט [אויף] עבודה זרה. א רשע' [אמר כן להצדיק, ואחר כך אמר כן הצדיק להנמשכים אחריו].

און 'אזוי ארום' האָט ער אריינגעכאַפט, דאָס האָט אריינגעכאַפט אסאך מענטשן.

קיא

ולאורה למה אמרו שהושיב "רשע" אצל צדיק, בלשון יחיד. אמנם הכוונה שלכל צדיק הושיב רשע אחר המיוחד לו, אשר עדיין היה נראה בעיני אותו צדיק כאיש כשר, ועל ידי זה פתחו להכניסם ברשותו

[ולאורה] וואָס עפעס 'אייין רשע' [שאמר בלשון יחיד שהושיב "רשע" אצל "צדיק"], 'ס'איז דאך 'רשעים' [רבים שהוצרך לזה, כדי להטעות צדיקים רבים].

נאָר [די כוונה איז, אז] צו יעדן עקסטער [לכל צדיק בפני עצמו], האָט ער געדאַרפט האָבן עפעס אַן אנדער גאַטונג צדיק [שלמטה ממנו, שכבר נתפס ע"י תחבולות ירבעם, אבל היה מראה עצמו כצדיק], וואָס ס'זאָל אים אריינפירן.

קיב

וגם אצל מפותה הראשון צריך לומר שלא הושיב אצלו רשע הגלוי וניכר ברשעו, אלא רשע כזה שעדיין היה נראה בעיני הבריות לצדיק, וע"ז עלה בידו להטעות את הצדיק הראשון, שלעומתו היה בגדר צדיק

[אבער] לכאורה איז נישט צו פאַרשטיין.

מעיקרא אָן, [ווען] ער פרעגט וויאָזוי ער האָט אריינגענאַרט, [עדיין צריך ביאור] וויאָזוי האָט ער דאָס ערשטע מאָל אריינגענאַרט א צדיק. [והאיך לא ידע להשמר מן הרשע הגמור].

קיג

נאָר מסתמא האָט ער [ירבעם] 'אויסגעזוכט' אזעלעכן וואָס ער איז נאָך א צדיק 'בעיני העולם' [אף שהוא רשע בסתר לכבו, אבל לא רשע גמור בגלוי, און] ער האָט דאָס צוזאַמגענומען אינאיינעם [מיטן צדיק הראשון], אזוי אַרומער האָט ער אריינגעפירט [אחר כך עוד הרבה אנשים וצדיקים, זה על ידי זה] אַז ס'איז דאָ אַ ממוצע אינדערמיט.

[וראה עוד בענין זה, באות קלא]

קיד

וכן הוא דרך השטן בכל פירצות הדור, והכנסת דיעות כוזבות בלבות ישראל, שהכל מתחיל על ידי אנשים שהם ממוצעים שבין הרשעים ובין הכשרים שבאשרא

יעדע זאך [כל דבר פירצה ודיעות כוזבות] גייט דאך אזוי.

רשע לצדיק, סלקא דעתך דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים, אלא למינסיהו הוא דקא בעי אי קבליהו למימריה [לנסיניהו בעי אם דעתנו שלם עמו ונתרצה בדבר, וכך היה מטעם רשע לצדיק, עד שהיו כולן חתומים שהן היו רוצים ושוב לא היו יכולים לחזור בהן]. וואָס אחיה השילוני טעה וחתם [דסבר לנסייניהו אתי, וחתם באותו מעשה], דהא יהוא צדיקא רבה הוה, שנאמר (מלכים ב' י, ל) ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלכבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, וכתיב (שם, לא) ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל ככל לבו לא סר מעל חטאות ירבעם אשר החטיא את ישראל. מאי גרמא ליה, אמר אביי ברית כרותה לשפתים וכו'. רבא אמר חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה, דכתיב וכו'.

¹¹ וז"ל רבינו ביואל משה (א, ס): והלא אף בלי נגיעה מבואר בגמרא פרק חלק בירבעם בן נבט, שעל ידי שהושיב רשע אצל צדיק הטעה כמה צדיקים, ואף אחיה השילוני רבו של אליהו טעה וחתם על ידי זה, ומחמת זה נמשך יהוא לחטאת ירבעם, על ידי שראה חותמו של אחיה השילוני, כל כך גרם ישיבת צדיק עם רשע אף בדורות הראשונים כמלאכים, קל וחומר בצדיקי זמנינו אשר סביב רשעים יתהלכו. ומכל שכן בצירוף השוחד העצום של יראת העם בהמצאות נוראות ומבהילות, גם נגיעות עצומות שאין לשער. [ועיין עוד בדברי יואל מכתבים

אז ס'איז דאָ ממוצעים, אזעלעכע וואָס זיי 'גיינען נאָך' אין דרך התורה, [און] אז זיי' ווערן אריינגעכאפט [דורכדעם וואָס] זיי זענען זיך מתחבר מיט רשעים. און 'די' פאָפּן אריין, ברענגען אריין דעם 'גיפט' אין דער גאנצער וועלט.
דער רשע אליין [וואָלט נישט געקענט משפיע זיין אזוי ווייט. ווייל] פון א 'רשע' ווייסט מען זיך צו היטן. נאָר די וואָס זענען זיך מתחבר מיט אים, די פירן אריין [לאחרים], און אזוי ארומער 'גייט עס' [ווייטער און ווייטער], בעונותינו הרבים.

קטו

ישוב קושיא י

ובזה יובן דברי המכילתא כי עמלק היה גונב נפשות מתחת הענן

דעם קאָן זיין [בביאור דברי המכילתא שהעמלקים היו] גונבי נפשות.

[ווייל] עמלק האָט דאָך געאַרבעט [פון אינעווייניג, להכניס ארסו בתוך הלבבות].

קטז

והוא על פי מה שמבואר בדברי חז"ל, וביתר ביאור בהאלישיך הק',

כי מלחמת עמלק הוא מלחמת חס"מ שרו של עמלק, וחילותיו שלמעלה ושלמטה

[והביאור בזה, ווי] דער מדרש זאָגט דאָך אַרויס¹², דער ס"מ איז דאָך דאָס.

[און] דער אלשיך הקדוש זאָגט¹³, [אז] דאָס שוועריגקייט פון עמלקין, [דעס] וואָס

מ'קען אים נישט מאַפּד זיין [עד עתה, איז] ווייל דער ס"מ איז דער ראש [פון עמלק], און

ער באַקומט כח פון אידן [על ידי החטאים]¹⁴.

[ח"א מכתב צא, ד"ה ובדבר מה], ושו"ת דברי יואל (סימן קמג), ובחידידושי תורה ודרשות מא"י [עמוד לו].

¹² עיין בזוהר הק' (בשלח סה:): ויאמר משה אל יהושע וכו', משה בחכמתא אסתפל וידע. מאי חמא, חמא לס"מ דהיה נחית מסטרא דלעילא, לסטיא עאל לעמלק לתתא, אמר משה ודאי קרבא חקא תקיפא אתחזי.

¹³ באלשיך הקדוש סוף בשלח (ז, ח) הקשה ט"ו קושיות בפרשת מלחמת עמלק, ואח"כ כתב: ועוד קושיא עצומה עולה על כולנה, והיא כי לו חפץ ה' להמית את עמלק, למה יאריך לו ויצוה לנו לזכור ולא נשכח לדורות, ונשבע למחותו, ולא יעשנו בפועל וישלח חרונו יאכלמו כקש. כי מה הוא עמלק הכלב המת, שבהרף עין לא יבערנו כאשר יבער הגלגל עד תומו ולא ישאירנו לדור דור. ◦ אמנם לבא אל הביאור נקדים תחלה, כי הנה ידענו מרבותינו ז"ל (מכילתא בשלח, שירה פרשה ב. ועוד) שאין אומה נופלת עד שתפול שְׁרָה תחלה, כמה דאת אמר (ישע"ה כד, ח): 'פִּקְדוֹ ה' עַל צְבָא הַמְּרוֹם בְּמֶרֶם, וְאַחֵר כֹּךְ עַל מַלְכֵי הָאָדָמָה כו'. וכאשר כתבנו בספר חבצלת השרון (פירוש האלישיך על ספר דניאל), כי זה מאמר נבוכדנצר באומרו (דניאל ד, לב) וקמץקיה עבד בחיל שְׁמִיָּא וְדִיָּרִי אָרְעָא, כי תחלה עבד בחיל שְׁמִיָּא הוא השר, ואחרי כן בעם והם דִּיָּרִי אָרְעָא. והוא מאמר ז"ל (שמות רבה כא, ה) על פסוק קל מן שְׁמִיָּא נָפַל (דניאל שם, כח), שְׁרָה של בבל קל שמו. ובדבר הזה מצאנו ראינו טוב טעם ודעת אל הָאֲרִיכוֹ יתברך עם עמלק, וְהִנֵּיחוֹ מְדוּר דוּר. והוא כי אין דבר קשה לפני הקב"ה, כי אם ברצותו להיטיב אל יחיד או רבים ועוונותם מעכבים, ושופט כל הארץ לא יטה משפט חלילה, ככתוב אצלנו על מאמר ז"ל (סנהדרין כב.) באומרם קשה לזווגם כקריעת ים סוף, וכן אומרם (פסחים קה.) קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. כי לזאת יחדל כל לב, האם יש דבר קשה לפניו יתברך, מי שבלא עמל ובלא יגיעה ברא העולמות יש מאין, יקשה לפניו קריעת ים סוף, או לזווג וזוגים, או לפרנס את כל האדם. אך הוא כי בקריעת ים סוף היה קטרוג שרו של מצרים, [וכן] משוא פנים יש בדבר כו', וגם המרו על ים בים סוף כו', על כן היה קשה לפניו יתברך לעשות ניסא לשקרי, עד פשפש ומצא עור כנגדם. ועל דרך זה הוא בזווגים, כי יתפרדו הזוגות במעשיהם, ונמנע זוגם, להיות אחד צדיק ואחד רשע. וכן במזונותיו של אדם, הוא מקפחם על ידי מעשיו, כאשר הארכנו במקומות זולת זה. ◦ ונבא אל הענין, והוא כי מהטעם הלו כי אויב הוא יתברך לעמלק ויאהב את ישראל, הנה עשר ידות לו הוא יתברך ברצונו להפילו. אך הנה צריך להפיל את שרו תחלה, ואנו מעכבים בידו. והוא כי אין שרו כיתר שרי האומות, כי הלא זה ס"מ הוא שטן הוא יצר הרע, והנה בכל חטא ועון אשר יעשה כל איש ואיש מישאל, הוא מוסיף כח בו כנודע, ואם אנחנו מאשרים ומחזקים אותו, איכזה יפילהו הוא יתברך למענו וכו'. [ועי"ש עור:]

ובאלשיך הקדוש סוף כי תצא: כי אי אפשר להפיל את עמלק כל עוד שימצא דברי עונות בישראל וכו'. והענין, יען כי אין אומה נופלת למטה עד יפיל הוא יתברך את שְׁרָה למעלה, והנה ידוע כי אין שרו של עֶשָׂו ועמלק כיתר שרים, כי זה אי אפשר לו ליפול לא כשאין בישראל עונות. והוא כי שרו של עֶשָׂו הוא ס"מ,

[והרי כי] דער ס"מ איז דער ראש פון עמלקין, [וואָס ער איז] דער שרר של עשו.

קיז

ומלחמתם הוא מכפנים להמחנה, ומתחילה באים במטמוניות להחזיר בתוך הלבבות, עד שע"ז יש להם כח לבוא אחר כך בגילוי פנים, ובמלחמה בפועל

איבערדעם האָט ער [הס"מ] געאַרבעט [פון] אינעווייניג.

[ווי] דער מדרש זאגט^ט, ער האָט געאַרבעט [מקודם] בַּמַּטְמוּנוֹת, און 'דערנאָך'

האָט ער [הערשט] געאַרבעט בַּגִּלּוּי פָּנִים.

ער האָט געאַרבעט אינעווייניג^{טא}.

קיח

ומה שאמרו שהיו גונבין נפשות, אין הכוונה שנכנס לתוך הענין, אלא הכוונה על גניבת הדעת והלבבות,

שוה בא על ידי הערב רב שהתלוו עם ישראל וגם התחברו עם עמלק וכחותיו, והם היו 'הממוצעים' בין עמלק וישראל

[והלשון] 'גִּזְבֻּכִּין' [נפשות, אין הכוונה שגנב הגופים, רק הכוונה] אַזּוּי ווי ס'שטייט (ויצא לא,

כו) וַתִּגְנֹב אֶת 'לִבִּי'^{טו}.

דער פֿשט איז [במה שאמר] ער האָט גִּזְבֻּב געווען נפשות, ער האָט גע'גִּזְבֻּב'עט

'אידישע הערצער' גע'גִּזְבֻּב'עט, אין זיי אַריינגעברענגט [דעות כוזבות והרהורים רעים, וזה

היה] דורכן עַרְב רַב, [שהרי] זיי זענען דעך 'דאָך' געווען צווישן אידן, האָט מען זיך

אַמאַל אָנגעקערט מיט זיי, מ'איז אַמאַל אַרויס געאַנגען צו זיי [חוץ לענן, און] אַמאַל

גערעדט מיט זיי, [וכשחזרו לתוך הענין הכניסו מדעותיהם הרעות לתוך המחנה].

[און] 'אַזּוּי אַרום' האָט ער גִּזְבֻּב געווען נפשות.

הוא שטן הוא יצר הרע, ועל כן כל עֶזְרָא אשר חטא אשר ביד ישראל, הוא מוסיף כח ואומץ בו. ואם כן איככה נוכל לו, ואיך יפול משמים ואנו מחזיקים אותו בעונותינו, וזהו אומרו ואתה עֶזְרָא וְיָגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים, ואם כן איך יפיל הוא יתברך את השר ההוא במרום, ואין בכס יראת שמים [ועיי"ש עוד].

^{טז} ועיין בזה בדברי רבינו בס"ג בשלח תשט"ו, ותשי"ח, זכור תשט"ו, ותשכ"ה, ועוד בכ"מ.

^{טז} במכילתא סוף בשלח (עמלק, פרשה א): רבי אליעזר אומר, וְיָבֵא עִמְלֶק, שבא בגילוי פנים. לפי שכל הביאות שבא לא בא אלא במטמוניות, שנאמר אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ גִּזְבֻּב, אבל ביאה זו לא בא אלא בגילוי פנים, לכך נאמר וְיָבֵא עִמְלֶק, שבא בגילוי פנים.

^{טז} ולכאורה קשה דלא מצינו שבא עמלק קודם לכן, ומה הכוונה באומרם שכל הביאות לא בא אלא במטמוניות. ועוד שהרי ישראל היו מוקפים בענני הכבוד, ואיך יתכן זה שיכנס לתוכם בחשאי ובמטמוניות. ◦ אמנם לדרכינו יבואר, דהנה עמלק לא היה יכול לבוא עד עתה להלחם עם ישראל בפועל, מפאת היותם מוקפים ענני הכבוד, גם שר של עמלק הוא הס"מ לא היה יכול לבוא אליהם בגילוי פנים להסיתם לעבירה, כי בעת צאת ישראל ממצרים היו במדרגה גבוהה מאד. אלא שיעץ עמלק ושרו מזימות להרע לישראל ולהחטיאם באמצעות הערב רב שהם משורש עמלק, והם היו מעורבים בתוך בני ישראל, ולא נזהרו ישראל מלהתחבר עמהם, וזוהי עלתה בידם של עמלק ושרו לגנוב לבבות ישראל ולהכניס בהם ספיקות באמונה, עד שמקצתם באו להרהר אחרי המקום ואמרו הִנֵּה ה' בְּקֶרְבֵּנוּ אִם אֵין. ואלו שנתפסו לדעותיהם פלטן הענין לחוץ, ומיד בא עליהם עמלק בגילוי פנים, וכמו שמבואר בתרגום יונתן (תצא כה, יח) וז"ל, וְהָיָה קָטִיל בְּכֹחַ כָּל דִּהְיָה מְהֵרָה לְמַסְטִי בְּתַר מִימְרֵי, הינן גִּזְבֻּבִּי מְשֻׁבָּט דְּבִית דָּן דִּהְיָה בִּידִיהוֹן פּוֹלְחָנָא נִזְכָּרָה וְהָיָה עֲנָנָא פְּלִיט יְתַהוֹן, וְדְבִיתָ מְקַבֵּל יְתַהוֹן. וזה שמבואר במכילתא שכל הביאות שבא עליהם לא בא אלא במטמוניות, כי לא היה יכול ללחום עם ישראל בגילוי להיותם מסוככים בענני הכבוד שהיו להם למחסה ולמסתור, גם לא היתה לשר שלו שליטה עליהם לגודל מדינתם, אלא שבא בערמתו להפיל את ישראל ברשתו ע"י הערב רב המעורבים בתוכם, ולא נשמרו ישראל מלהתחבר עמהם, וע"י כך עלתה בידו להחלישם מאמנותם, ומיד נפלטו מחוץ לענן ובא עליהם בגילוי פנים. (דברי יואל).

^{טז} ועיין באבן עזרא יתרו (כ, יא): לא תִּגְנֹב. משמע 'גנבה' קחת ממון בסתר וכו'. וזאת המלה גם היא כוללת מי שיגנוב 'לב' אחר, כאשר עשה אבשלום (שמואל ב' טו, ו).

ובספורנו שם: בכלל 'גנבה', גנבת נפשות, וגנבת ממון, וגנבת דעת הבריות.

קיט

וכמבואר בוורה גם לענין חטא העגל, כי החרון אף היה על שהיה גם בין ישראל כאלו שנמשכו אחרי הערב רב 'כמחשבה' ש'שטייט דאך אין זוהר הקדוש'³⁰ [אז] דאָס איז דאָך ביים עגל אויך געווען דער פעלער, ווייל ס'איז געווען אסאך [אידן] וואָס זיי האָבן מְהִרְהָר געווען נאָך זיי [אחר הערב רב].

[וכמו כן בענין עמלק], האָט ער צוגעכאַפּט [און] גוֹנֵב געווען 'נפשות'.

קכ

דאָס איז דער פֿשט.

ער איז נישט אַריינגעגאַנגען [ברגליו] אינעווייניג.

אַבער ער האָט אַריינגעברענגט מַחֲשָׁבוֹת מיט דעוּת. ער האָט אַריינגעברענגט [מדעותיו לתוך מחנה ישראל]. [ראה עוד להלן באות קלג]

קכא

ישׁוב קושיא ט

וזה גרם מה שלכסוף כשקראו אותם לחזק, יצאו מחוץ לענן, דמכיון שכבר היה ביניהם דיעותיו של עמלק וכחותיו באמצעות הערב רב, ע"י כבר נתפתו אחריהם גם לצאת לפרקמטיא, עד שהרגום בפועל און אַזוי אַרומער זענען זיי אַרויסגעקומען צו אים, האָט געהאַלפֿן [תחבולותיו, וואָס] ער האָט זיי אַרויסגערוּפֿן, צו מאַכן מיט זיי געשעפּטן.

קכב

[דאם לא כן קשה] וויאזוי הייבט מען גאָר אָן צו 'גיין' צו עַמְלָק'?

מ'האָט דאָך געוואוסט 'ווער' עַמְלָק איז!

נאָר קודם האָט ער אַריינגעברענגט [דעותיו הרעות], ער האָט זיך אַריינגעגַנְבֿ'עט בְּלִבָּם, דורך 'שׁר' [של עמלק שהוא הס"מ. און נאָכדעם] האָט גענוצט דאָס אַרויסרופֿן [של 'אנשי' עמלק].

[וגם היתה הקריאה אליהם על ידי הערב רב שהיו מעורבין בישראל ושכנו חוץ לענן, והם אמרו לישראל ראובן ושמעון אחוכון פוק, והאמינו להם אלו שהיתה להם התחברות עם הערב רב³¹, ולאחר מכן התנפל עליהם עמלק והרגום כשהיו מחוץ לענן. (דברי יואל)]. [וראה בזה להלן באות קלג-קלד]

קכג

ישׁוב קושיא ח

[ובזה יובן גם איך פירושא בפסוק אֲשֶׁר קָרָךְ, דהוא מלשון קרירות. דהכוונה כי הכניסו קרירות

³⁰ בוורה הק' (כי תשא דף קצא:): תא תזי, כל ענני יקר דאזלו במדברא, לא הוּ חפין אלא לבני ישראל לחודייהו, וההוא עננא דיקר דכתיב (בשלח יג, כא) וְהָ הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם, אֲזָלָא לְקַמְיֵיהוּ. וְאֵלֶּיךָ עָרַב רַב, וְכָל אִינוֹן בְּעִירֵי עֲאִינֵי וְתוֹרִין, הוּ אָזְלוּ לְבַר מִמִּשְׁרֵייתָא, לְבִתְרֵייתָא וכו'. ○ עַד הַשְׁתָּא הוּ אַחֲפָזִין אִינוֹן עָרַב רַב, וְהַשְׁתָּא קָמוּ וּבְעוּ עוֹבְדָא לְאַתְקָפָא לְסִטְרָא אַחֲרָא. אַמְרוּ, אוּ נְהָא בְּלִנָּא עָמָא חָדָא, וְנִהְיֵי בְּכִלְלָא עֲמֻכּוֹן. אוּ יְהָא לֵן מֵאֵן דִּיֵּהָ קָמְנָא, כְּמָה דִּיֵּהָ אֶלְקֻכּוֹן קָמִיכּוֹן. אַמְר אַהֲרֹן, חֹס וְשָׁלוֹם דְּאֵלֶּיךָ יִשְׁתַּתְּפּוֹן בְּעָמָא קְדִישָׁא לְמַהְיֵי כְּלָא כְּלִלָא חָדָא, וְלֹא יִתְעָרְבוּן עָמָא קְדִישָׁא בְּעָמָא דָא כְּלִלָא חָדָא, אֲלֵא טֵב אִיהוּ לְאַפְרָשָׁא לֵוִן מְגוּ עָמָא קְדִישָׁא, עַד דִּיֵּיתִי מִשָּׁה. ○ וְאַהֲרֹן לִטֵּב אַחֲכּוֹן, אֲלֵא סְגִיאִין הוּ מִיִּשְׁרָאֵל דְּאַשְׁתַּתְּפּוּ בְּהִדְיֵיהוּ בְּלִבָּא. וּבְגִין כֵּךְ כֵּךְ אֵתָא מִשָּׁה אַצְטְרִיךְ לְבִרְרָא וּלְבִנָּא לְעָמָא קְדִישָׁא מִהֵהוּא חוּבָא, וְאַשְׁקִי לֵוִן שְׁקִי, עַד דְּאַתְבְּרִירוּ בְּלָהוּ וְלֹא אִשְׁתָּאָר בְּהוּ פְסוּלָת כְּלָל.

³¹ וכענין המבואר לעיל באות קיד, שכן הוא דרכם של הרשעים, להשתמש על ידי ממוצעים.

היראה והאמונה בלכות ישראל, וממילא נתקדשה גם אימתן של ישראל שהיתה מוטלת על האומות, כי זה תלוי לפי מדרגתן של ישראל^ט.

קכד

ישוב קושיא יא"ב - מדברי יואל

[ובדרך זה יובן גם מה שפירשו הפסוק ולא ירא אֱלֹקִים על עמלק, וכן מה שפירשוהו על ישראל. כי אין הכוונה על עמלק עצמו שהיו רשעים גמורים, ולא שייך לומר עליהם שלא היה ירא אלקים, כי מפחיתים בכך רשתו, אלא הכוונה על הערב רב, ששורש נשמתם הוא משורש עמלק, והם נתלוו עם ישראל ונתגיירו, אבל הרבה מהם לא נגע יראת אלקים בלבבם. ושוב על ידי שנתחברו עמהם גם אנשים מבני ישראל, החלישו גם את ישראל מיראתם, עד שהיו גם מישראל כאלו שלא היו יראי אלקים^ט. ושני המדרשים בקנה אחד עולים, וכוונה אחת להם. (דברי יואל פרשת צו).]

קכה

וגם י"ל דכוונת הכתוב, דכיון שיש גם בין ישראל כאלו ששורשם הוא משורש שערב רב ועמלק, והמתחברים עמהם. על כן בא הכתוב להזהיר באומרו זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה וגו' אֲשֶׁר קָרָךְ וגו' וְלֹא יֵרָא אֱלֹקִים, שלא יטעו בכאלו אף כשמתעמף בטליתו ומראה פנים כירא אלקים, ושני הפירושים שבמדרש, אם ולא ירא אלקים קאי על עמלק או על ישראל, כוונה אחת להם, דהכתוב מיידי באותן שהם מעורבים בין ישראל והם מכלל שורש עמלק, ותרווייהו איתנייהו בהו. (דברי יואל פרשת זכור).]

קכו

איבערדעם זענען די אַלע מדרשים אַמַּת, [און] דאָס איז אַלעס הָא בְּהָא תְּלִיא.

קכז

המשך הקדמה לישוב קושיא יג-טו

[ועל דרך זה נבוא גם לבאר] וּרְאָס דִּי סַפְרֵי זָאָגַט, ער זאָל נישט האָבן אַגוּדָה [אויף דיר].

קכח

במשנה דאבות למדו שגם "שלשה" שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם, ממה שנאמר וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. ופירש"י, שלשה קרוין אַגוּדָה, כי כן מצינו בנ' מינים שכלולב שהם נאגדין כאחד

[דהנה] די משנה זאָגט^ט, עֲשֶׂרָה [שיושבין ועוסקין בתורה] איז שכינה שרויה ביניהם. מנין אפילו עשרה, רעכנט ער אויס, [שנאמר אֱלֹקִים נֶצַב] בַּעֲדַת קָל, [ומנין] אפילו חמשה וכו'.

[און ווייטער] אין די משנה איז דאָ צוויי גירסות^ט. איין גירסא איז, [ומנין] אפילו שלשה, שנאמר וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה.

^ט כן נראה לכאורה לפי הענין. ועיין תירוצי כזה בדברי רבינו באורך בס"ג זכור תשכ"ה, ועוד.
^{טו} ומישוב כזה קושיא יב, כי גם בהזכרה זו יש בו משום הגדלת שנאתו בלבינו, על ידי שזכור מה שהרע לנו במה שהפסיד ומנע היראת שמים מלכות ישראל.

^{טז} במשנה דאבות (ג. ו. לגירסא א' ברש"י ורע"ב): עֲשֶׂרָה שְׁיוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שְׁנֶאֱמַר (תהלים פב, א) אֱלֹקִים נֶצַב בַּעֲדַת קָל. ומנין אפילו חמשה, שְׁנֶאֱמַר (שם) בִּקְרֹב אֱלֹקִים יִשְׁפֹּט. ומנין אפילו שלשה, שְׁנֶאֱמַר (עמוס ט, ו) וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה [פירש הרע"ב: האש והאור והמים שהם שלשה, עַל אֶרֶץ יִסְדָּה, על יסוד הארץ הם מקיפים. הרי לך שלשה קרוין אַגוּדָה וכו']. ומנין אפילו שנים, שְׁנֶאֱמַר (מלאכי ג, טז) אֲנִי נִבְרָר וְיָדָא ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְיִקְשְׁעוּ ה' וְיִשְׁמְעוּ גו'. ומנין אפילו אחד, שְׁנֶאֱמַר (יתרו כ, כ) בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתִּיךָ.

^{טז} דגירסא אחת הוא כמובא לעיל, וכן מפורש באבות דרבי נתן (ה. ד.) אבל יש שם גירסא אחרת במשנה כזה"ל:

זאָגט רש"י^א, וויאָזוי איז געדרינגען אַז אַגדתו הייסט דריי, שלשה. זאָגט רש"י ווייל ביים לולב [מצינו שג' מינים נקראים אַגודה].

דער ברטנורא זאָגט^ט א שווערן פֿשט עפעס^ט, אַז אַש רות ומים [הם ג' יסודות שעליהם נוסד הארץ].

נאָר רש"י איז דאָ [א פירוש] אויף מסכת אבות, רש"י זאָגט^א אַן 'אַגודה' הייסט דריי איז געדרינגען פונעם לולב, [דבפסוק] ולקחתם לכם ביום הָרָאשון [אמרו חכז"ל על זה דיש 'לאגוד', ואמרו הטעם כי] יבואו אֵלָיו 'יִיאָגֵדוּ' עִם אֵלָיו. דריי איז דאָ האָט מען צוזאמגעבינדן, הָדָס לולב עֲרֵכָה, [משא"כ האתרוג שאינו נאגד עמהם באגודה. פון דעם] זעט מען דאָך אַז דריי מינים הייסט אַן אַגודה.

אָזוי זאָגט רש"י, [דהרריה על לשון אַגודה שהוא ג', הוא מאגודת] הָדָס לולב עֲרֵכָה.

קכט

וכבר ביארתי בענין מה שאמרו בלולב שיבואו אלו ויאגדו עם אלו, כדי שיכפרו אלו על אלו. דמ"מ אף באגודת הלולב אין אוגדן גם האתרוג עמהם, כי האתרוג מורה על מי שיש בו תורה ומצות, ואיש כזה אין לאוגדו ולחברו עם מי שאין לו תורה או מצות, ואפילו בדרך רמז

איך האָב עס שוין אסאך מאל געזאָגט^ב.

מ'זעט עפעס [בדברי חכז"ל^ג בטעם אגודת הלולב, כי] יבואו אֵלָיו 'יִיאָגֵדוּ' עִם אֵלָיו. מ'האָט צוזאמגענומען אינאיינעם די וואָס זענען טעם בלא ריח, דאָס איז תּוֹרָה אָן מִצְוֹת, און איינער [איז] נאָר מִצְוֹת אָן תּוֹרָה, און די עֲרֵכָה איז לא תּוֹרָה ולא מִצְוֹת, האָט מען [זיי] צוזאמגעבינדן אינאיינעם.

זעט אויס [אז] די אַגודה איז נאָר [די] דריי.

[אָבער] דער אַתְרוֹג [וואָס] ווייזט אויף תּוֹרָה מיט מִצְוֹת, זעט אויס אַז דער וואָס ער

ומנזן אָפּלו חמשה שְׁנָאָמַר וְאָגַדְתּוּ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה, ומנזן אָפּלו שְׁלֹשָׁה, שְׁנָאָמַר בְּקָרֵב אֱלֵקִים יִשְׁפֹּט. [ועיינן ברש"י ורע"ב מה שמפרשים גם בנוסח זה. ועיינן עוד בתוספות סוכה (ג.)].

^ט ברע"ב (שם): וְאָגַדְתּוּ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. האש והאוויר והמים שהם שלשה, על אֶרֶץ יִסְדָּה, על יסוד הארץ הם מקיפים, הרי לך ששלשה קרוין אַגודה. אי נמי מצינו שלשה קרוין אַגודה, אגודת אֹזֶב שהם שלש קלחים.

^ז לכאורה הכוונה שקשה דהלא הם ד' יסודות, ולא ג', וא"כ נימא דאגודה הוא בארבעה.

^א ברש"י על אבות (שם): 'יִיאָגַדְתּוּ' עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. ואין אַגודה אלא בג', שכן מצינו בג' מינים שבלולב שהיו נאגדין כאחד. ועוד תנן (פרה יא, ט) ולקחתם אֹזֶב (כא יב, כב), ג' קלחים וד' גדרומין. [ומקורו בגמרא סוכה (יג.) שלש שמיה אגד עיי"ש].

^ב לכאורה הכוונה על פרט השני דלהלן באות קל, דאין אוגדין בפועל ח"ו, רק ברמז הלולב. ועיינן ענין זה בקצרה בס"ג בא תשי"ד [לשון קדשו פו, אות מא], ועיינן באורך בדברי יואל לסוכות (אות יד משנת תרצ"ד, ואות כו משנת תשכ"ב, ואות מז). ועיינן עוד שם (אות כ ד"ה כזה מצאנו, אות לה משנת תרצ"א, אות לו, סוף אות קב, קהלת אות יב). [אמנם פרט הראשון דהאתרוג הרומו על מי שיש בו תורה ומצות, אין אוגדין ביחד אפילו ברמז בהלולב, ילע"ע אם נמצא בספרי רבינו במקום אחר].

^ג בויקרא רבה (ל, יב): דבר אחר פרי עץ הָדָר אלו ישראל, מה אַתְרוֹג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים. פפת תְּמָרִים אלו ישראל, מה תְּמָרָה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים. וְעֵנָף עץ עֵבֶת אלו ישראל, מה הָדָס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה. וְעֵרְבֵי נָחַל אלו ישראל, מה עֲרֵכָה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקב"ה עושה להם, לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה יוקשרו כולם אַגודה אחת, והן מכפרין אלו על אלו, ואם עשיתם כך, אותה שעה אני מתעלה, הדא הוא דכתיב (עמוס ט, י) הַבִּנְיָה בְשָׁמַיִם מַעְלֹתַי, ואימתי הוא מתעלה, כשהן עשויין אַגודה אחת, שנאמר (שם) וְאָגַדְתּוּ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה. לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הָרָאשון.

הָאָט טאַקע תּוֹרָה מיט מַצּוֹת קאָן מען נישט צוזאַמבינדן נישטאַמאַל מיטן לולב אויך נישט.

די אַגוּדָה איז נאָר דריי [און נישט 'פיר' מיטן אתרוג, ווייל] דער וואָס האָט טאַקע תּוֹרָה וּמַצּוֹת [שעליו רומז האתרוג], דעם בינדט מען נישט צוזאַם. דער רירט קוים אָן^ע אַמאַל^ע, בשעת די ברכה^ע.

קל

ואף שאר הג' מינים, אין אוגדן רק בדרך רמז, כדי לכפר אלו על אלו. אבל בפועל אסור להתחבר אלו עם אלו, והראיה שלא אמרה תורה לחבר את סוגי האנשים בפועל, רק לעשות כן בדרך רמז עם אגודת הלולב

און אפילו די דריי וואָס מ'בינדט [ינא צוזאַם]. לכאורה מ'האָט דאָך געקאָנט פּוֹעֵל צוזאַמנעמען [די דריי סאָרט מענטשן].

[ובשלמא] דעס וואָס מ'קען נישט צוזאַמנעמען פּוֹעֵל, מאַכט מען אַ פּוֹעֵל דִּמּוּנִי. [אבל אם נימא דאפשר לחברם ביחד בפועל, אם כן פארוואָס דאָרף מען זיי בינדן מיטן לולב, מ'קען דאָך צוזאַמנעמען אינאיינעם די [מענטשן] וואָס זיי האָבן יא תּוֹרָה, און די וואָס זיי האָבן יא אַ טעם, מ'זאָל זיי טאַקע אינאיינעם צוזאַמנעמען, און אזוי אַרום זאָל ער אינאיינעם אַרבעטן.]

[נאָר זעט אויס אַז] ניין, דאָס איז נישט גוט !

טאַקע פּוֹעֵל, טאָר מען נישט צוזאַמנעמען קיינמאַל !
נאָר מיטן לולב קען מען זיי בינדן, קאָן מען יוצא זיין^ע.

^ע וכמבואר בשלחן ערוך (א"ח תנא, יא) : צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו, ולנענע בשניהם יחד. והוא על פי מה שכתב בבית יוסף שם (והביאו גם הט"ז בס"ק ד) וז"ל : אם צריך לחבר האתרוג ללולב בשעת הנענוע ולנענע שניהם יחד, או אם אינו מנענע אלא אגודת הלולב לבד, ויד שמאלו שהאתרוג בה תהא עומדת במקומה בלי נענוע. דבר זה לא נתבאר בגמרא, ולא בדברי הפוסקים. אבל ה"ר מנחם מרקנ"ט כתב (בספר ריקאנטי) בפרשת אמור (ד"ה ולקחתם), צריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים, שלא להפרידה מן הבנין. וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יום טוב הראשון של חג הסוכות, בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו הרב ר' יצחק, ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו"ד ה"א, והיה מרחיק ה"א אחרונה מן השלש אותיות הראשונות, ואמרת לו מה זה עשית, והשיב כן נוהגים במקומינו, ואני מחיתי בו, וכתבתי אותו שלם. ואשתומם על המראה ואין מבין. למחר בעת גטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג, והבנתי פתרון חלומי, וחזר בו. וזו"ל רמזו סוד זה בויקרא רבה (אמור ל ט), אמרו שם, פָּרִי עֵץ הָדָר זה הקב"ה, שנאמר (תהלים צו ו) דברי הימים א' טז, הוד וְהָדָר לִפְנֵי. כַּתְּתִי תִּמְרִים זה הקב"ה, שנאמר (תהלים צב, יג) צִדִּיק תִּתֵּן תִּפְרָה, וְעֵנֶף עֵץ עֵבֶת זה הקב"ה, שנאמר (זכריה א ח) וְהָיָה עֹמֵד בֵּין הַיְּדֵסִים, וְעָרְבִי נָחַל זה הקב"ה, שנאמר (תהלים סח, ה) סִלּוֹ לָרֶכֶב בְּעָרְבֵת [ועכ"ז המדרש]. תראה שכל המינים האלו רומזים בשם יתברך, עכ"ל [של הריקאנטי].

ועיין עוד בכף החיים (תנא, מה) שהביא כן בשם האר"י ז"ל עד כאן [מהרה"ק מבעלזא]. ולפי זה נראה להפריד כלל את האתרוג מן הלולב אלא שני ידי סמוכות זו לזו ומתדבקין יחד הלולב והאתרוג.

^ע מה שאמר רבינו דער רירט 'קוים' אָן אַמאַל, עיין מה שכתב בדן זה בטעמי המנהגים (אות תשצב) בקונטרס אחרון, וז"ל : ובשם הרב הצדיק הקדוש מהר"ש מבעלזא זצוק"ל, מה שנוהגין לעשות כיסים משולבות מעלי הלולב ותוחבין בו ההדסים והערבות, היא על פי מה שכתב הטורי זהב (תרנא ד, שמביא שם דברי הבי"ד דלעיל) בשם הרקנטי וכו' עכ"ל. ולפי זה, כשם שהשם הוי"ה צריך שלא יהיה נכתב הרבה רחוק זה מזה, כן צריך להיות גם כן שלא יהיו דבוקין זה בזה בלי רווח ביניהם, ועל פי זה עושים כיסים משולבות לתחוב בו ההדסים והערבות, בכדי שיהיה מעט רווח ביניהם, כי כל הד' מינים רומזים בו יתב, עד כאן [מהרה"ק מבעלזא]. ולפי זה נראה דמה שכתב המחבר לעיל דצריך לחבר האתרוג ללולב ולנענע בשניהם יחד, צריך גם כן שיהיה עכ"פ רווח ביניהם. [ונראה דהכוונה בזה, דגם בהאתרוג, יגע באגודת הלולב במקום הכיסים משולבות, ולא בגוף הלולב, ובזה עולה יפה שלא יהיה בזה סתירה ללשון הבי"ד וללשון האר"י שהביא בכף החיים, וכמובא לעיל].

^ע היינו בשעת הנטילה הנקרא 'אתרוג בענטשן'. או הכוונה תיכף לאחר הברכה. [אבל בשעת הברכה עצמה, אדרבה מבואר בשו"ע (א"ח תנא, ה) שלא ליקח כלל גם את האתרוג בידו (או שהפננו), כדי שיהיה הברכה עובר לעשייתו. ועיין עוד בכף החיים (שם, קה).]

^ע על צד הרמז. וקניגה כלפי שמיא, שתצטרף תשובתם עם תשובת הרבים, ויתפרו אלו עם אלו. (דברי יואל).

אַז מ'וויל [זיי] אַ טובה טון [און זיי] צוציען, קאָן מען נאָר צוציען מיטן לולב, וואָס מ'בינדט זיי אינאיינעם.
אַבער אַנדערש איז נישט גוט, 'נאָר דאָס' איז גוט.

קלא

ולא כמענת כת התועים ומתעים שרוצין להביא ראייה מאגודת הלולב, שיש לקשר כל הסוגים ביחד, ולהתחבר אתם בפועל. אשר זה היה גם עצת ירבעם, להושיב רשע אצל צדיק, וזה גורם להחריב כל קיום התורה ויהדות איבערדעם דאָס איז דער פֿשט געווען וואָס די גמרא זאגט^ג [אז] יִרְבְּעָם האָט צוזאַמגענומען צדיק אצל רשע (וכדלעיל באות קי-קיג).
[ווייל] לכאורה האָט ער געהאַט אויף דעם אַ ראָייה פונעם פֿסוק [בענין הלולב] לכאורה.

[וכמו שרואין עתה, כי] די וואָס זיי קוקן נישט אַריין גוט, און מ'פּאַפּט זיך, [זיי ברענגן] אַ ראָייה [לדרכם הרע, פון דעם וואָס] ביים לולב זעט מען דאָך אויך אַז מ'נעמט צונעזאַם, יבואו אַלּו וַיֵּאגְדוּ עִם אֵלּו, און יבואו אַלּו וַיִּכְפְּרוּ עַל אֵלּו, זעט מען דאָך [אז] מ'זוכט מ'זאָל זיי צוזאַמנעמען אינאיינעם.

קלב

און דער אָמַת [איז אַבער], אַז מ'נעמט צוזאַם 'בפּוֹעַל', דעס איז דער חוֹרְבֵן הָעוֹלָם!
דעס ציהט צו יעדן [לדרכים הלא טובים, ונופלים ח"ו במזימות הרשעים].

קלג

ועל דרך טענו זו היה גם מלחמת עמלק, שהיה גונב נפשות על ידי התחברות הטובים עם הרעים, ועי"ז הצליח להכניס ריעותיו הכוזבות בהלבבות. ומלחמה זו נמשך תמיד בכל הדורות, על ידי חיילותיו של עמלק שהם הערב רב, אשר זהו כל 'תחבולתם', להשתמש בכח האגודה וההתחברות, ומסיתיהם זה דרכם להביא ראייה מן אגודת הלולב
דאָס איז דער פֿשט, אַז עמלק שהיה גוֹנֵב נַפְשוֹת (קושיא י).
[און] וויאָזוי ער קריכט אַריין צווישן אידן (קושיא ט).
[דכל זה הוא על ידי הממצעים שעדיין מתחברים בישראל ומתחברים גם בעמלק, וכמבואר לעיל].

קלד

[וענין מלחמה זו] דאָס איז בְּכַל דוֹר וְדוֹר.
[ווי] ער רופט אָן דעם עַרְב רַב - ווי דער זוהר הקדוש זאָגט - די זענען מְזַרַע עַמְלָקִים.
און וויאָזוי [הם באים להתחבר, נאָר] 'דאָס' איז זייער 'קונץ', [מיט] וואָס זיי כאָפֵן אַריין.

מ'כאַפּט אָן, מ'ברענגט זיך אַ ראָייה, מ'ברענגט ראָיות פונעם לולב [שנאמר בו] יבואו אַלּו וַיֵּאגְדוּ עִם אֵלּו, לערנט מען אַ פאַלטשן פֿשט אַז מ'מיינט טאַקע בּוֹעַל זאָל מען זיך צוזאַמנעמען אינאיינעם. אַז מ'נעמט זיך צונעזאַם אלו עם אלו, די וואָס זענען אָן תורה [ויש להם מצות], און אָן מצות [ויש להם תורה], און די וואָס זענען 'גאָרנישט', בלא תורה ובלא מצות, אַז מ'זאָל זיי צוזאַמנעמען אינאיינעם.
און אַזוי אַרום [עולה בידם להחריב הכל].

און על כל פנים [ווייל] ס'איז דאָך דאָ דערינען שוּמְרֵי 'תּוֹרָה' אויכעט, און שוּמְרֵי 'מִצְוֹת'. [וממילא] מיט דעם פאַרפירט מען די גאַנצע וועלט, דאָס ברענגט אַרײַן [דיעות הערב רב ועמלק בתוך הכלל ישראל. אלץ] מיט די 'אַגודות'.

קלה

ישוב קושיא יג-מו

ולוה משמיענו הכתוב וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֶיךָ מִסְבִּיב, וכמו שפירשו בספרי שְׁלֹא יֵאָגֵד עֲלֶיךָ 'אַגּוּדָה', שְׁלֹא תִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְחַד הָאֲגוּדָה וְהַתַּחֲבֻרוֹת, וְלֹא תִלְמֹד לַעֲשׂוֹת כַּפּוּעַל בַּחֲרָמוֹ שְׁבִאגוּדָה הַלּוּלָב, אִזּוּ הוּא שְׂתוּכָל לְקִיּוֹם תַּמָּחָה אֶת זֶכֶר עֲמֻלְךָ, אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה מֵתִאָּגֵד וּמִתְחַבֵּר עִם הַרְשָׁעִים, אִי אִפְשָׁר לִמְחֹת זָכַר שֶׁל עֲמֻלְךָ, וְלִהְיוֹת כּוֹחוֹתֵיהֶם

איבערדעם, דער פֿסוק זאָגט :

אַז דו ווילסט מוֹחָה זײַן עֲמֻלְךָ, מוּזַט דו פֿון 'דעם' פֿטור ווערן.

וְהָיָה בְּהִנִּיחַ, אַז ס'איז [בְּהִנִּיחַ] מִכָּל אִיבֶיךָ מִסְבִּיב, שְׁלֹא יֵאָגֵד עֲלֶיךָ 'אַגּוּדָה'.

ער וועט נישט מאַכן קיין אַגודָה אויף דיר, ער וועט נישט זאָגן יבואו אַלּוּ וַיֵּאָגְדוּ עִם אֵלּוּ.

דעמאָלטס קאַנסטו אויסמעקן עֲמֻלְךָ.

קלו

[אַבער] טאַמער וועסטו נישט גיין דעם וועג, וועסטו נישט גיין דעם וועג און דו וועסט דין 'צוזאַמנעמען' [עם הַמּוֹצֵעִים וְהַמִּתְחַבְּרִים עִמּוֹ], וועסטו נישט קענען מוֹחָה זײַן זֶכֶר עֲמֻלְךָ.

[ווייל] ס'קאָן אַנדערש נישט זיין.

קלז

איבערדעם זאָגט דאָס דער פֿסוק^ע.

בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ מִכָּל אִיבֶיךָ 'מִסְבִּיב', אַז דו וועסט נישט זיין אַרום גערינגעלט^ט, דו וועסט נישט מאַכן קיין אַגודָה.

[און] דאָס זאָגט דער ספרי, אַזוי שטייט דאָך אַרויס אין ספרי, שְׁלֹא יֵאָגֵד עֲלֶיךָ אַגודָה.

קלה

לכאורה ס'האָט דאָך קיין שום פירוש נישט [בדברי הספרי. אבל לדרכינו אתי שפיר, און] איך זעה גאַרנישט קיין אַנדערן פֿשט אין דעם ספרי.

דער פֿשט איז, מיט דעם שטייטשט ער דעם 'פֿסוק' וְהָיָה בְּהִנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֶיךָ 'מִסְבִּיב', [דהכונה לומר] שְׁלֹא יַעֲשֶׂה עֲלֶיךָ 'אַגודָה', [והיינו שלא תלמוד מן אגודה שבולב כדרך של כת הטועים אַז] ער וועט זיך 'פאַררופֿן' [להביא ראיה אַז] אַזוי ווי ביים לולב [שטייט] יבואו אַלּוּ וַיֵּאָגְדוּ עִם אֵלּוּ. לויט רש"י פֿשט [במשנה דאבות, דמענין הלולב נלמד ביאור לשון 'אַגודָה']^ב.

^ע כי דבר זה הוא מתנאי המצוה, שבכדי שתתקיים מחיית עמלק יש להזהר שלא יאגוד עליך אגודה, שלא תהיה שום התחברות עם הערב רב רק עם יראי ה' וחושבי שמו, ואז נזכה למחות זכר עמלק. (דברי יואל).

^ט וכבחינת מאמר הכתוב (תהלים יב, ט) 'סְבִיב' יִשְׁעִים יִתְהַלְכוּ.

^ב אבל באמת אדרבה מהלולב עצמו הוא ראיה שלא כסברת הטועים, שהרי מכין צריכין לעשותו ברז, מוכח

[ועל זה אמר הכתוב, כי רק] דעמאָלטס, אַז דו וועסט נישט האָבן קיין שייכות, דו וועסט גיין 'אַליין', מ'וועט זוכן נאָר בלויז די וואָס מ'מיינט תּוֹרָה מיט מַצּוֹת, וואָס מ'מיינט הַשֵּׁם יִתְבָּרָךְ. 'דעמאָלטס' קאָן מען זוכה זיין, אַז ס'זאָל זיין תּמָחָה אֶת זָכָר עֲמָלֵק.

קלט

אַבער ווילאַנג 'דעס' איז דאָ בַּעוֹלָם - זאָגט דער פֿסוק - איז נישט געזאָגט געוואָרן [און] קאָן מען נישט צוקומען צו תּמָחָה זָכָר עֲמָלֵק.
ביז דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים עולמים וועט העלפֿן, מ'וועט דערלייכטן אידישע אויגן, און מ'וועט פֿון 'דעם' פֿטור ווערן.
ווען ס'וועט זיין בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ, וועט קומען אַלְיָהוּ מיט מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, און מ'וועט דערלייכטן אידישע אויגן, און מ'וועט פֿון 'דעם' פֿטור ווערן, פֿון דעם יְבוֹאוּ אֵלָיו יִנְאָדוּ עִם אֵלָיו בְּפֻעֵל'. מ'וועט זיך פֿאַרלאָזן אויפֿן לֹלֶב [בלבד, ולא יעשו כן בפועל].
אַז מ'וועט פֿטור ווערן פֿון 'די', דעמאָלטס וועט זיין תּמָחָה אֶת זָכָר עֲמָלֵק.
דאָס איז דער סִימָן, דאָס איז דער פֿלפֿא^א.

קמ

הקדמה לשוב קושיא יח-יט

איבערדעם זאָגט דער מדרש, זאָלטס געדענקען די צוויי זְכִירוֹת, [און] וואָס אַבְרָהָם אָבִינוּ האָט געזאָגט וְאָנֹכִי עֹפֶר וְאֶפֶר.

קמא

בפסוק שאמר אברהם וְאָנֹכִי עֹפֶר וְאֶפֶר, פירש"י כבר הייתי ראוי להיות עֹפֶר על ידי המלכים, וְאֶפֶר על ידי נמרוד. וצ"ב למה הזכיר זאת אברהם בתפלתו, כשהתפלל על הצלת אֲנֹכִי סְדוֹם

[ויובן בהקדם וואָס] איך האָב שוין לאַנג געזאָגט^ב [לפרש בענין זה].

[דהנה] רש"י זאָגט^ב [בפסוק] הִנֵּה נָא הוֹאֲלֹתִי לְדָבָר אֵל ה' וְאָנֹכִי עֹפֶר וְאֶפֶר, כבר הייתי ראוי להיות עֹפֶר פֿון די [ר'] מַלְכִּים, און אֶפֶר בִּימֵי נִמְרוֹד.
[וקשה] לכאורה וואו קומט דאָס אַהער, צו דער תּפִלָּה וואָס ער האָט מִתְפַּלֵּל געווען אויף סְדוֹם.

קמב

ופירשתי בזה, על פי המבואר בדברי האר"י ז"ל, כי האנשי סְדוֹם נתגלגלו וכאו אחר כך בבני ישראל שהיו במצרים, וואו בגלגול הוא נתקנו בבני ישראל, והם אותם שזכו אחר כך לקבל התורה

נאָר וואָס דען, [דהנה] דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך, [אַז] די אַנְשֵׁי סְדוֹם זענען מְגֻלְגָּל געוואָרן נאָכאַמאָל אין מַצְרַיִם [בבני ישראל, און] דאָס איז געווען [צום סוף] די אידן וואָס זיי האָבן מְקַבֵּל געווען די תּוֹרָה.

שאי אפשר לעשותו בפועל. וגם דאפילו על צד הרמז אין אוגדין רק ג' מינים, שרומזים על בני אדם שאינם בשלימות, אבל האתרוג הרמזו על האדם השלם בתורה ומצות אין אוגדין עם הפחותים אפילו ברמז. וכמבואר כל זה לעיל (באות קכט-קל).

^א ועיין עוד בענין זה בס"ג זכור תשי"ח, ובסעודת פורים תשט"ז, ועוד.

^ב בס"ג וירא תשי"ז, עי"ש באורך, ובדברי יואל וירא (עמוד שטט), ועוד דרושים בפרשת וירא.

^ב ברש"י וירא (יח, כז): וְאָנֹכִי עֹפֶר וְאֶפֶר. וכבר הייתי ראוי להיות עֹפֶר על ידי המלכים, וְאֶפֶר על ידי נמרוד, לולי רחמין אשר עמדו לי.

[ונמצא כי האנשי סדום] די זענען געוואָרן זיינע קינדער [של אברהם לבסוף], און די זענען אַריינגעקומען דערנאָכדעם [אינעם כלל ישראל] אין די גלגולִי נַשְׁמוֹת. אַזוי שטייט דאָך אַרויס אין אר"י הקדוש, פרשת שמות אין שער הפסוקים^פ.

קמג

ואיתא במדרש דאברהם ניצול מכבשן האש, בזכות יעקב. ומפרש בנזר הקדוש, דאף שזכות עצמו גדול, אבל מן הדין שהמוסר נפשו על קידוש ה' לא ניצל, כי בכך הוא טובותו ושלמותו, ובפרט באברהם שכבר השלים עצמו בעולם הזה, ועל כן מצד עצמו לא היה ניצול, רק בזכות יעקב שצריך להעמיד את הכלל ישראל, ועדיין לא היה נולד יצחק באותה שעה

[והנה] דער נזר הקודש זאָגט דאָך, [על מה שאמרו במדרש^פ, על הפסוק] יַעֲקֹב אֶשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם [ישע"י כט, כב], [כי] אברהם אבינו איז ניצול געוואָרן מאַור פֿשָׁדִים אין זִכּוּת פֿון יַעֲקֹב'ן.

[וקשה וכן] הָאָט ער דען נישט געהאַט אַליין גענוג זכותים. זאָגט ער [בנזר הקודש] אַזוי^פ, לעולם [אברהם אבינו] ער העט גיווען מְרוּצָה געווען [אם לא היה ניצול], פֿאַר אים העט גיווען בעסער געווען ווען ער ווערט פֿטור [פון דעם

^פ בשער הפסוקים ריש פרשת שמות: ענין גלות מצרים צריכים אנו לבארו וכו'. כבר נתבאר (בדברי האר"י ז"ל) בפרשת ראה במצות זכירת יציאת מצרים, סיבת הגלות שגלו ישראל בין האומות מה עניינם. ואמרנו, כי אדם הראשון היה כולל כל הנשמות, והיה כולל כל העולמות. וכשחטא, נפלו ממנו כל הנשמות ההם לתוך הקליפות, הנחלקות לשבעים אומות, וצריכים ישראל לגלות שם בכל אומה ואומה, ללקט שושני הנשמות הקדושות, שנחפורו תוך הקוצים ההם וכו'. גם נתבאר שם ענין גלות מצרים, כי אז רוב הנשמות ההם או כולם, שם היו מעורבות בין הקליפות הנקראים מצרים וכו'. והנה התחלת גלגולם היה בדור המבול, ולהיותם משורש המר הוא וכו' לכן היו מורדים וכו'. אחר כך נתגלגלו פעם ב' בדור הפלגה, וגם הם הרעו כאבותם וכו'. אחר כך נתגלגלו פעם שלישית 'באנשי סדום' וכו'. והנה אחר שנתגלגלו ג' פעמים בג' דורות הנזכרים, וכתיב (איוב לג, כט) הֵן כָּל אֵלֶּה יַעֲלֶה קֶל פְּעָמַי שְׁלוֹשׁ עִם גִּבּוֹר, אז חזרו להתגלגל פעם רביעי במצרים, בבני ישראל שהיו נולדים אז בדור הגלות ההוא, ואז התחילו ליתקן וכו'. ודע כי ב' בחינות היו, כי יש נשמות שנתקנו לגמרי, ונתגלגלו בבני ישראל ההם שבדור ההוא אחר שירדו למצרים. ויש בהם נשמות שלא נתקנו, ונתגלגלו בבני המצרים עצמם, אותם שמל יוסף וכו', והאנשים האלה לא נתעברו עם שאר המצריים, והיו בעריהם נוהגים מנהג בני ישראל, וכמ"ש בפסוק (ויגש מז, כא) וְאֵת הָעָם הָעִבְרִי אֹתוֹ לְעָרִים, שהם אותם הגרים שקיימו מצות המילה, והפרישם בערים מיוחדות, והיו ניכרים משאר המצריים, ולא היו מעורבים בהם וכו'. ועתה נבאר ענין גאולתם, ולמה היו על ידי משה רבינו ע"ה וכו'. הנה משה רבינו ע"ה הוא בחי' הדעת עצמו דו"א וכו' שהם בחי' כל בני ישראל שבאותו הדור דגלות מצרים נזכר, ונמצא כי כל ישראל, וגם כל הערב רב שיצאו ממצרים, כולם ענפים וכו' שיצאו מן הדעת עצמו העליון, והם ענפיו של משה רבינו ע"ה, אלא שישאל היינו נתקנים. והערב רב לא היו נשמות נתקנים עדיין כפי הראוי להם וכו'.

^פ בבראשית רבה (סג, ב): עֲטָרַת זָקִינִים בְּנֵי בָנִים (משלי יו, י), האבות עטרה לבנים, והבנים עטרה לאבות. האבות עטרה לבנים, שנאמר (שם) וְתַפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם, הבנים עטרה לאבות, דכתיב עֲטַרַת זָקִינִים בְּנֵי בָנִים. ורבי שמואל בר רב יצחק אמר, אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות של יעקב, מִשָּׁל לאחור שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו מלפני השלטון לישורף, וצפה אותו השלטון באסטרונוגיא שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך, אמר כדאי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד והיא נשאת למלך. כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישורף, וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו, אמר כדאי הוא אברהם להנצל בזכותו של יעקב, הדא הוא דכתיב (ישעיה כט, כב) לֵכֶן כֹּה אָמַר ה' אֵל בֵּית יַעֲקֹב אֶשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם, יעקב פדה את אברהם.

^פ בנזר הקודש (על הב"ר שם) מביא דברי היפה תואר בזה, והארץ בהרחבת הביאור, וזו"ל בתוך הדברים: אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות יעקב. כתב היפה תואר וזה לשונו, תימה למה לא היה אברהם כדאי להינצל בזכותו, שמסר עצמו על קידוש ה', שהוצרך לזכות יעקב. ועוד קשה, למה לא ניצל בזכות יצחק, כמו יעקב. ועוד קשה שהמשל בלתי צודק, דקאמר שיצא דינו לישורף, והרי אברהם אבינו אין דינו לשרוף, ואם מלפני נמרוד יצא דינו לשרוף, מלפני ה' שליט על כל הארץ אין דינו לשרוף. והנראה לי שמן הדין שכל מי שמוסר נפשו על קדושת ה' אין ראוי שיצילחו ה', כי טוב השלימות הגדול הזה, ולזה לא נזקק הקב"ה להציל רבי עקיבא וחביריו. ואם ניצולו חנניה מישאל ועזריה, היינו לשבר מִתְלַעֵז עוֹל שאמר (דניאל ג, טו) וְמִן הוּא אֶלְקָא דִּי יְשִׁיבְכֻנָּן מִן יָדִי. וכן יהושע כהן גדול, כדי שלא יספה בעדת חטאים ההם ויחשב כאחד מהם (עי' סנהדרין

עולם און] ער איז מ'קדש' שם שמים. ער האָט זיך [שוין געהאַט] מ'שלים געווען [בעולם הזה וראוי להיות] בעולם העליון.

פאָרוואָס האָט ער געדאַרפט נאָכאַמאַל אַרויסקומען מאָר פֿשדים, נאָכאַמאַל אויף 'דעם עולם' מיטמאַכן די נסיונות, ער האָט זיך שוין געהאַט גענוג מ'שלים געווען, ער האָט נישט געברויכט [מער].

[נאָר] ער האָט דאָך אָבער געמוזט ניצול ווערן [וכי] ער זאָל אַראָפּברענגען [דעם כלל ישראל], ס'איז נאָכנישט [געווען] געבוירן געוואָרן יצחק און יעקב, און דער גאַנצער כָּלל ישְׂרָאֵל. [וואס לא היה נולד יעקב אבינו] העט נישט גיווען געווען קיין כָּלל ישְׂרָאֵל, האָט ער [יעקב נאָך] געמוזט אַראָפּקומען וועגן דעם.

קמד

ולוה כשהתפלל אברהם על סדום, שתפילתו היה על הצלתם ותיקונם בדרות העתידים כשהיה מהם הכלל ישראל, הוכיז בתפלתו ענין זה מה שכבר היה ראוי להיות עפר ואפר, ורק בזכות העמדת הכלל ישראל הוא שניצול

[ובזה ביארתי] דאָס איז דער פֿשט קען זיין, [דלכן] האָט ער געזאָגט וְאַנְכִי עֶפֶר וְאַפֶּר, איך העט שוין לאַנג גיווען געווען אָפּר [בימי נמרוד בכבשן האש, ומה שניצלי משם זהו רק וייל] איך בין דאָך נאָר אַראָפּגעקומען פֿאַרן כָּלל ישְׂרָאֵל.

איבערדעם מוז איך זען [להתפלל על אנשי סדום], מוז איך מתפלל זיין אויף די אַז זיי זאָלן ניצול ווערן [ויהיה להם תיקון בדרות הבאים כשיתגלגלו ביורדי מצרים].

ווי איך האָב שוין דעמאָלטס געזאָגט באַריכות²³, אַז דאָס גייט אַרויף [תפילת אברהם] אויף די שפּעטערע [גלגולים שלהם. דבגלגול] סדום אַליין איז דאָך שוין געווען פֿאַרפֿאַלן [ולא הועילה תפילתו לבסוף], נאָר אויף שפּעטער [הועילה תפילתו, ועליהם הוא שהתפלל אברהם, כי דורות הבאים] זיי זענען ניצול געוואָרן [על ידי תפילת אברהם] אויף שפּעטער, [כי האנשי סדום] זיי זענען אַרויסגעקומען [בגלגול אחר] און זיי זענען געוואָרן פון זיינע קינדער.

[עד כאן ממה שאמרתי בביאור הפסוק וְאַנְכִי עֶפֶר וְאַפֶּר].

23: ג. דניאל, להשיב תמורתו לגבריאל די אכלו קורצייא (דניאל י. כה). וההיקש על זה, כל הניצולים, לאיזה סבה צריכה להם לפי שעתם, הא בלאו הכי אין להצילם. ○ ולוה אברהם מצד עצמו מן הדין היה שישורף, כי זהו הטוב והראוי לו, אלא מפני משך הזרע הטהור שעדיין לא יצא ממנו, ניצול. דלהכי נקט יעקב, שהוא שלשלת היחס אשר היה מיטתו שלימה. ומכל מקום לא אמר [במדרש] שיצא דינו מהקב"ה, שלא ליחס חובה להשי"ת, עכ"ל [של היפ"ת]. ○ וכן יש לפרש בלשון הנחומא הנ"ל [תולדות סימן ד] דגרסינן שהמלאכי השרת קטרגו ואמרו לזה אתה מציל, כמה רשעים עתידים לעמוד ממנו וכו', דעיקר טענתם היה שטוב לו יותר לשרוף על קדושת ה', אלא שאם תצא ממנו בודאי משך זרע הגון, היה ראוי להצילו מפני הצלת זרעו, אבל כאשר עתידין רשעים לצאת ממנו מה בצע בהצלתו, וטוב לו יותר להיות נשרף על קדוש השם להיות לו שלימות גדול לעולם הבא. והשיבם הקב"ה כמה צדיקים עתידין לעמוד ממנו, ואין להשגיה על הרשעים במקום הצדיקים, דמדה טובה מרובה וכו' וכו', ולא כהיפה תואר שנדחק לפרש התנחומא בענין אחר עיי"ש.

ועוד שם בתחילת הענין וז"ל: וכן בהא דמסיק אברהם לא ניצול מכבשן האש אלא בזכות יעקב, כבר האריך היפה תואר למעניתו בזה, לבאר הטעם למה תלה הצלתו דוקא בזכות יעקב ולא בזכות עצמו, ויתבאר זה לקמן בע"ה. והיפה תואר שם ע"פ דרכו מסיק דלאו דוקא יעקב לבד, אלא הכוונה הוא על יעקב וזרעו, כי יעקב הוא שלשלת היחס אשר היה מיטתו שלימה, ולפיכך המשלים לבת הנישאת למלך, לפי שעתידים להתדבק בו בקבלת התורה. וכן משמע נמי לישנא דקרא התם דכתיב (ישעי' כט, כב) כֹּה אָמַר ה' אֵל יִשְׂרָאֵל יְעָקֹב, דמשמע זרע יעקב. וכן הא דכתיב בתריה התם (שם, כג) לא עָתָה יְבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא יִחָרְרוּ פָּנָיו כִּי בְרָאתוֹ יִלְדָּיו מֵעֶשֶׂה יָדִי בְּקִרְבּוֹ וכו'.

קמה
ישוב קושיא יח

אבל תפלת אברהם אבינו היה רק על בנים כאלה מדרות ישראל שהם עובדי ה' ושומרי תורה ומצוות, ולא חלילה על תעובת שבעה ערב רב ואותן שנשמתם הוא מושרש עמלק, מתחלת תולדתם, או ע"י התחלפות נשמות ע"י מעשיהם, כמבואר מהאר"י הק' בענין ברכת שלא עשני גוי

[אמנם הלא אברהם אבינו] ער האט אָבער נאָר מתפלל געווען, נאָר אויף בָּנים עובדי ה', שומרי תורה ומצוות.

נישט חלילה אויף קיין 'געמישעכטס', קיין ערב רב. [וכגון] אַז מ'באַקומט א נשמה פון עשׂוין, אַזוי ווי דאָס ערב רב [וואָס] זיי זענען מוֹרַע עמלק מישן זיך אַריין [צווישן אידן].

אָדער ווי דער אר"י הקדוש זאָגט¹⁹ [לפרש] מ'זאָגט [בכל יום ברכת] שלא עשני גוי, אַז מ'האָט נישט באַקומען אינדערמיט א נשמה פון א גוי. פאַר 'די' קינדער האָט ער נישט מתפלל געווען.

קמו

[נאָר] פון 'די' וועט דער בורא כל עולמים העלפן [אַז] מ'וועט פון דעם ניצול ווערן, פון די וועט מען פטור ווערן. מ'וועט פון די ניצול ווערן.

קמז

ובזה מבואר מה שדרשו בפסוק זכרניכם משלי אפר, דאס תהיו זכירין בזכירות מחיית עמלק, שהוא על ידי שאין נעשים באגודה והתחברות עם הרשעים והעריב רב שהם מחיילותיו של עמלק, אז תהיו מכלל בניו של אברהם אבינו, שעליהם התפלל והוכיר בתפלתו ואָנכי עַפְרָא וְאַפְרָא, מה שניצול אברהם רק בשביל הכלל ישראל

דעס איז דער פֿשט.

אם [אתם מקיימים] זכרניכם, אַז עטס וועט איינהאַלטן די זכירות [שבענין מחיית עמלק]²⁰, משלי אפר, וועט עטס זיין משל אברהם וואָס ער האָט געזאָגט וְאַנכי עַפְרָא וְאַפְרָא, אַז ער איז ניצול געוואָרן און ער האָט געשריגן [כבר הייתי ראוי להיות] "עַפְרָא וְאַפְרָא", [אַז] אינגאַנצן ער איז נאָר אַראָפּגעקומען [פארן כלל ישראל], און ער איז נישט געוואָרן קיין אַפְרָא [נאר כדי] ער זאל מתפלל זיין אויף די דורות.

¹⁹ כמבואר בסידורי האר"י, וסידור רמ"ק (בברכת שלא עשני גוי), ובמשנת חסידים (חצות פ"ג). וכן מובא במגן אברהם (סימן מה, ס"ק י) בשם המקובלים וז"ל: ואפילו גר [יברך]. פי' שיאמר 'שעשני גר' וכו'. דרכי משה. ושל"ה וב"ח כתבו דלא שייך לומר כן, דמה שנעשה גר היה מצד בחירתו, שבחר בדת ישראל, לכן לא יברך ברכה זו אלא הַשָּׁנִים [שלא עשני] עבד ואשה, עכ"ל. ולדידהו צריך לומר שלא עשני עבד קאי אתחלת בריאתו, ואע"ג דתחלת בריאה היה גרוע מעבד, מ"מ אילו היה עבד לא היה יכול להתגיייר אא"כ שחררו רבו. ולפי מה שכתבו המקובלים שהברכות הללו מברכין על יציאת נשמתו בלילה, שלא נדבק בה נשמת עכו"ם או עבד, אם כן גם גר יכול לברך כן. [ועיין עוד באורך בברכי יוסף שם (אות ז) ומחזיק ברכה (אות ד)].

ועיין בדברי רבינו בליל ש"ק ויקהל פקודי תשט"ז, שהאריך שם בענין זה.

²⁰ אשר תכלית ותועלת זכירת מעשה עמלק הוא למען ידעו בני ישראל להזהר מהתחברות עם הערב רב, ומכוחותיו של עמלק העומדים על ישראל להסיתם לעבירה. ולזאת אמר אם אתם זכירים במצות זכירת מעשה עמלק, ותמחה את זכר עמלק, ע"י שאתם מופרשים ומובדלים בתכלית ההתבדלות והריחוק מן הערב רב, אזי אתם בניו של אברהם אבינו ע"ה שאמר וְאַנכי עַפְרָא וְאַפְרָא, שהרי רק למען בנים כשרים וצדיקים התפלל אברהם אבינו והזכיר מה שכבר היה ראוי להיות עפר ואפר, שניצול כדי להעמיד דורות קדושים. (דברי יואל).

קמח

ישוב קושיא יט

ואם לאו, שאם תתחברו עמהם ח"ו, 'התקינו' עצמיכם, יהיה 'התקינו' שלכם על ידי שתצטרכו לעבור עוד בשאר גלויות, צירוף אחר צירוף, כדי להשלים הת' שנה ש'עבדוה' של מצרים. משא"כ אם זכותם, או יפסקו בשמים כהתירוף שהארבע מאות שנה התחיל משגולד יצחק, וכמבואר בדברי חיים דענין זה תלוי בהוכחות כאיה תירין לנקוט

און אז נישט, 'התקינו' עצמיכם, איז ענקער 'תיקון' נאך, ש'עבדוה' של מצרים. מוז מען נאך ליידן גלות, צירוף אחר צירוף^ט.
(דהנה) די אלע נסיונות פונעם גלות, דאס איז דאך אלעס משלים צו זיין [דעם שעבוד] מצרים.

קמט

נאך ווען נישט דער חטא, העט גיווען גענוג געווען [מה שכבר נשתעבדו במצרים], העט מען זיך גיווען פארלאזט אויף דעם תירוף אז ס'הייבט זיך אן [חשבון הת' שנה] משגולד יצחק.
נאך ווייל ס'איז נישט בשלימות, מוז מען [להתתקן] דורך דעם [תירוף, שמשלימים] השעבוד בשאר גלויות].

אזוי ווי ס'שטייט דאך שוין, - איך וועל שוין נישט מאַרף זיין, איך האָב שוין אסאך מאָל עס נאָכגעזאָגט^ז, - ווי ס'שטייט אין דברי חיים^{זא}, און איבערפאל.

קנ

[ונמצא] דורכדעם איז דער תיקון דערפון, [דורכדעם] וואָס מ'ליידט, מ'מוז נאך ליידן אין גלות [כדי] משלים צו זיין ש'עבדוה של מצרים, צירוף אחר צירוף.
ביז דער בורא כל עולמים וועט העלפן.

^ט מלשון הגמרא בכתובות (ק"ב): אמר רבי זירא אמר רבי ירמיה בר אבא, דור שכן דוד בא, קטיגורית בתלמידי חכמים [פירש"י: הרבה מסטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם]. כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר צירוף אחר צירוף [גזירות על גזירות], שנאמר (ישעי' ו, יג) וְעוֹד בָּה עֲשִׂיָּה וְשִׁבָּה וְהִיָּתָה לְכָרַךְ [נשתעשה החלקים יהיו אבודין, ולא נותר כי אם העשירית, אף היא תשוב והיתה לבער]. תני רב יוסף, בזוי, ובזוי רבזוי [שוללים אחר שוללים].

^ז עיין בזה בדברי יואל ויחי (עמוד תצו), בחקתי (עמוד שסא), ועוד.

^{זא} עיין בזה בדברי חיים פרשת בא (ד"ה בפסוק ומושב בני ישראל), ובדרושים לפסח (בדרוש הראשון).
ו"ל שם בדרושי פסח: מבואר בספרים שכל תכלית ישראל בגלות מצרים להסיר הסיגים להיות כסף מזוקק כנ"י אומה שלימה, לתקן חטא הדורות הקודמין דור המבול והפלגה, כאשר התחיל אבינו אברהם ע"ה לתקן ויחבר הקב"ה בורעו אחריו, והבטיחו לתת להם ארץ חמדה ולהיותם בתכלית התיקון השלימות היותר גאוה אשר אנו מקוים לזה, תכלית הבריאה מאז ומקדם כמו שעלה במחשבתו יתברך וכו', כמבואר בשם האר"י ז"ל. ○ אך מחמת שלא תקנו ככל הצורך וכו', וראה הקב"ה שח"ו אם ישתהו עוד במצרים ישקעו ח"ו, לזה מיהר הקב"ה הקץ למען שמו הגדול (שם, ט), ומיהר להוציאם משם בחזק יד לקחת לו גוי מקרב גוי (וואחנן ד, לה) וכו' שהיה הקטרוג גדול מה נשתנו אלו מאלו (ילקוט שמעוני רמז רלז), והקב"ה זכר ברית אבותינו להוציאם משם, ונגלה בכבוד שכינתו עליהם, ונתן להם מצות פסח ומילה, מחמת גדול אור גילוי שכינתו יתברך נעתוררו נשמתם בדביקות רב ונפלא, עד שכמעט יצאה נשמתן מחמת גדול האהבה, ונתעלו מתחתית המדרגה, כמאמר הכתוב (יתר יט, ד) אָתָּם רָאִיתִם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לַמִּצְרִים [וְאֲשָׁא אֶתְּכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים] וְאָבָא אֶתְּכֶם אֵלַי, היינו שמתוך עומק נתעלו עד רום המעלות. ○ והנה באמת אף שהיה להם להיות במצרים ת"ל שנים, חישוב הקב"ה הקץ על ידי קישוי השעבוד וריבוי העם (כמובא בפרשת דרכים) להשלים המנין ת"ל שנים, כדי שלא להשתקע שם ח"ו. ובאמת כתב האר"י הקדוש ז"ל שלזה באו שארי הגלויות, להשלים המנין השנים עדי יתקנו בתכלית התיקון הראוי. אך באמת אם לא חטאו עוד אחר יציאתן ממצרים לא היו צריכין להגלות, והיו מתקנים בחשבון הזה שחשב הקב"ה קישוי השעבוד וריבוי העם כנ"ל, אך מחמת חטאם נעתורר עליהם הקטרוג שלא השלימו החשבון השנים.

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן :
אז מ'זאל מיר זוכה זיין צו מְחִיית עַמֶּלֶק בְּשִׁלְמוֹת.
ס'זאל נִתְגַּלָּה ווערן [דער כח הקדושה].

דער בורא כל עולמים זאל העלפן :
מ'זאל 'דערהויבן' ווערן.

מ'זאל מיר דינען דעם באַשעפער.

מ'זאל מיר זוכה זיין, שוין צו זען בישועת כָּל יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְחָתָן.

מ'זאל מיר נִיצוּל ווערן מִכָּל צָרָה וְצוּקָה.

ס'זאל זיין די רעכטע גְּאוּלָּה שְׁלִימָה וְאַמְתִּית, בְּהַתְגַּלוּת כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ,
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

